

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Přírodovědecká fakulta

katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Biologie

Studijní obor: Biologie se zaměřením na vzdělávání – Geografie se zaměřením na vzdělávání

Hana Kopáčová

REGIONÁLNÍ DIFERENCIACE RELIGIOZITY ČESKA PODLE SLDB 2011

**THE REGIONAL DIFFERENTIATION OF RELIGIOZITY IN CZECHIA BY CENSUS
IN 2011**

Bakalářská práce

Praha 2015

Vedoucí bakalářské práce: RNDr. Tomáš Havlíček, PhD.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze.....

Podpis.....

Upřímně děkuji doktoru Havlíčkovi za trpělivost a cenné rady při vedení a konzultování této práce. Děkuji všem přátelům a celé rodině, zvláště sestrám a rodičům, za podporu. Také děkuji Honzovi Šimberovi a Lence Havelkové za rady ohledně zpracování map.

Abstrakt

Bakalářská práce si klade za cíl zobrazit a popsat vnitřní regionální diferenciaci skupiny věřících v Česku podle výsledků SLDB 2011. Předpokladem je, že prostorová diferenciacie věřících v Česku je nerovnoměrná jak v celkovém podílu věřících na obyvatelstvu, tak uvnitř samotné skupiny věřících. První část práce se snaží uchopit komplexní skutečnost náboženství. Dále vyjmenovává a krátce popisuje základní pojmy a teorie v sociologii a geografii náboženství, vysvětlující procesy probíhající v současné společnosti. Mezi tyto procesy patří sekularizace, deprivatizace náboženství, teorie racionální náboženské volby a implicitní náboženství. Krátce je shrnut geografický diskurs ohledně regionální diferenciacie Česka podle náboženské víry. Druhá část práce je věnována rozdělení výsledků SLDB 2011 do skupin a agregátů podle odpovědí na otázku po náboženské víře. Věřící byli rozděleni na věřící s přináležením a věřící bez přináležení. Pro vnitřní strukturaci skupiny věřících s přináležením byly zvoleny parametry náboženská tradice, typ náboženské instituce a nejpočetnější zápisy. Dále byla vnitřně rozčleněna skupina křesťanů podle typu křesťanské tradice. K zobrazení prostorové diferenciacie věřících a vývoje religiozity byly sestrojeny index koncentrace a index vývoje. Index koncentrace vyjadřuje, jak se liší podíl věřících dané skupiny na celkovém počtu věřících s přináležením v SO ORP od stejného podílu v rámci celého Česka. Index vývoje vyjadřuje vývoj podílu věřících nebo obyvatel bez vyznání na celkovém počtu obyvatel okresu mezi po sobě následujícími sčítáními. Pomocí těchto dvou indexů je následně zobrazena a popsána regionální diferenciacie religiozity na území Česka. Mapy jsou pro přehlednost vypracovány ve formátu A3 a k práci přiloženy.

Klíčová slova

geografie náboženství, sociologie náboženství, Česko, SLDB 2011, regionální diferenciacie, religiozita

Abstract

This bachelor work aims to portray and describe the inner regional differentiation of the group of believers in Bohemia according to the findings of population census 2011. The hypothesis is that the spatial differentiation of believers in Czechia is uneven in both, the total proportion of believers for inhabitants and in the group of believers itself. The first part of the work tries to handle the complex reality of religion. It also mentions and describes briefly the basic terms and theories in sociology and geography of religion explaining religious processes taking place in the present-day society. Among these processes there are secularization, deprivatization of religion, theory of rational religious choice and implicit religion. The geographical discourse concerning regional differentiation of Bohemia according to religion is summarized briefly. The second part of the work is devoted to the classification of the population census 2011 results into groups and aggregates according to the answers to the query about religion. Believers were classified into believers with belonging and believers without belonging. For the inner structure of the group of believers with belonging the parameters of religious tradition, a type of religious institution and the most numerous records were chosen. Further inner classification of the group of Christians according to the Christian tradition was made. To portray the spatial differentiation of believers and the development of religiosity an index of concentration and index of development were constructed. The index of concentration expresses the ratio of the believers of the given group to the total number of believers with belonging in an administrative unit and how it differs from the same ratio within the whole Bohemia. The index of development expresses the development of ratio of believers or inhabitants without religion to the total number of inhabitants of a district between consecutive censuses. By means of these two indexes the regional differentiation in the territory of Bohemia is described subsequently. For lucidity the maps are drawn up in an A3 format and enclosed to the work.

Key words

geography of religion, sociology of religion, Czechia, population census 2011, regional differentiation, religiosity

OBSAH

SEZNAM ZKRATEK	7
SEZNAM MAP	8
SEZNAM OBRÁZKŮ.....	8
SEZNAM TABULEK.....	9
ÚVOD	10
1. VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ NÁBOŽENSTVÍ A RELIGIOZITA.....	12
2. RŮZNÉ PŘÍSTUPY KE STUDIU NÁBOŽENSTVÍ A REŠERŠE LITERATURY.....	14
2.1 Religionistika a teologie	14
2.2 Geografie a sociologie náboženství	15
2.3 Některé teorie popisující současnou společnost a procesy, které v ní probíhají.....	18
2.4 Náboženská situace v Česku	24
VYBRANÉ ASPEKTY REGIONÁLNÍ DIFERENCIACE ČESKA PODLE VÝSLEDKŮ SLDB 2011	
3. METODIKA	29
3.1 Metodika Českého statistického úřadu	29
3.2 Dělení obyvatelstva podle náboženské víry.....	30
3.3 Index koncentrace	34
3.4 Index vývoje	36
4. POPIS VÝVOJE REGIONÁLNÍ DIFERENCIACE.....	38
4.1 Vývoj počtu věřících mezi léty 1991, 2001 a 2011	38
4.2 Vývoj obyvatelstva bez vyznání.....	41
5. POPIS REGIONÁLNÍ DIFERENCIACE ČESKA PODLE VÝSLEDKŮ SLDB 2011	45
5.1 Úroveň obyvatelstva a věřících	45
5.2 Úroveň věřících s přináležením	46
5.3 Úroveň křesťanů.....	50
ZÁVĚR.....	51
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	54
PŘÍLOHY.....	58

SEZNAM ZKRATEK

CČH	Církev československá husitská
Cřím	Církev římskokatolická
ČCE	Českobratrská církev evangelická
ČSÚ	Český statistický úřad
DIN	Detradicionalizace a individualizace náboženství
EVS	European Value Study
ISSP	International Social Survey Program
NNH	Nová náboženská hnutí
PraC	Pravoslavná církev v českých zemích
Resp.	respektive
SLDB	Sčítání lidu, domů a bytů
SO ORP	Správní obvod obce s rozšířenou působností

SEZNAM MAP

Mapa 1. Regionální diferenciacie indexu vývoje podílu věřících v okresech Česka mezi roky 1991 a 2001.....	38
Mapa 2. Regionální diferenciacie indexu vývoje podílu věřících v okresech Česka mezi roky 2001 a 2011.....	39
Mapa 3. Regionální diferenciacie indexu vývoje obyvatel bez vyznání v okresech Česka mezi roky 1991 a 2001.....	42
Mapa 4. Regionální diferenciacie indexu vývoje obyvatel bez vyznání v okresech Česka mezi roky 2001 a 2011.....	44
Mapa 5. Regionální diferenciacie obyvatelstva Česka podle náboženské víry v SO ORP podle výsledků SLDB 2011.....	příloha A3
Mapa 6. Regionální diferenciacie indexu koncentrace věřících různých náboženských tradic v SO ORP Česka podle výsledků SLDB 2011.....	příloha A3
Mapa 7. Regionální diferenciacie indexu koncentrace podle typu náboženské instituce v SO ORP Česka podle výsledků SLDB 2011.....	příloha A3
Mapa 8. Regionální diferenciacie indexu koncentrace nejpočetnějších církví a skupin věřících v SO ORP Česka podle výsledků SLDB 2011.....	příloha A3
Mapa 9. Regionální diferenciacie indexu koncentrace podle typu křesťanské tradice v SO ORP Česka podle výsledků SLDB 2011.....	příloha A3

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1. Otázka po náboženské víře ve formuláři sčítacího listu osoby SLDB 2011.....	29
Obrázek 2. Schéma úrovní popisu regionální diferenciacie religiozity v Česku.....	33
Obrázek 3. Vývoj náboženské víry v Česku v letech 1991 – 2011.....	41

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1. Dělení obyvatelstva Česka podle náboženské víry.....	30
Tabulka 2. Dělení věřících podle přináležení.....	31
Tabulka 3. Dělení věřících s přináležením podle náboženské tradice.....	31
Tabulka 4. Dělení věřících s přináležením podle typu náboženské instituce.....	32
Tabulka 5. Šest nejpočetnějších církví a skupin věřících.....	32
Tabulka 6. Dělení křesťanství podle různých tradic.....	33
Tabulka 7. Extrémní hodnoty indexu vývoje podílu věřících mezi roky 1991 a 2001.....	39
Tabulka 8. Extrémní hodnoty indexu vývoje podílu věřících mezi roky 2001 a 2011.....	40
Tabulka 9. Okresy s extrémními hodnotami indexu vývoje obyvatel bez vyznání mezi roky 1991 a 2001	43
Tabulka 10. Okresy s extrémními hodnotami indexu vývoje obyvatel bez vyznání mezi roky 2001 a 2011.....	43
Tabulka 11. Srovnání diferenciacie obyvatelstva a indexu koncentrace podle náboženské víry ve vybraných SO ORP Česka podle výsledků SLDB 2011.....	63

ÚVOD

Knihy všelikého druhu bývá zvykem začínat poděkováním a historií. Díky bylo učiněno výše, ale z historie zmíním jen jednu poznámku. Naše území se může chlubit více než tisíciletou křesťanskou tradicí, sahající až do dob nerozdělené křesťanské církve a ještě dál do prvního tisíciletí našeho letopočtu. Připomínáme si to každý rok státním svátkem 5. července, kdy slavíme příchod slovanských věrozvěstů Cyrila a Metoděje. A pro tyto hluboké kořeny křesťanské víry, propletené se samotným vznikem našeho národa a naší státnosti, se domnívám, že náboženství je nedílnou, byť často nevýraznou, součástí naší identity a že má smysl věnovat mu pozornost i v dnešní době.

Cílem této práce je *zobrazit a popsat regionální diferenciaci věřících v Česku podle výsledků Sčítání lidu, domů a bytů 2011 (dále jen SLDB 2011) a krátce popsat porevoluční vývoj religiozity na našem území.*

Základní výzkumnou otázkou, která prostupuje tuto práci, je: *Jaká je podle výsledků SLDB 2011 a podle zvolených parametrů vnitřní územní diferenciacie skupiny věřících v Česku?*

V reakci na tuto otázku předpokládám, že *regionální diferenciaci věřících na území Česka je nerovnoměrná (Havlíček 2005). Předpokládám, že regionální diferenciaci věřících se bude lišit podle různých náboženských tradic, podle typu náboženské instituce a také podle různých křesťanských tradic. Předpokládám, že různou prostorovou diferenciaci budou vykazovat i jednotlivé církve.*

Vzhledem k porevolučnímu vývoji religiozity předpokládám, že *se bude nadále prohlubovat trend polarizace rozložení věřících, kdy vyšší míru religiozity budou vykazovat oblasti na jižní a střední Moravě a naopak nízkou míru oblastí v severních a severozápadních Čechách.*

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části první kapitola vymezuje pojmy náboženství a religiozita. Druhá kapitola zmiňuje možnosti různých přístupů ke studiu náboženství a snaží se zorientovat v současném diskursu geografie a sociologie náboženství. Jsou v ní popsány některé teorie, jež se snaží vysvětlit náboženské procesy

probíhající v současné společnosti. V další podkapitole jsou zmíněny některé geografické a sociologické publikace, sledující náboženskou situaci v České republice.

V praktické části je nejprve dán prostor způsobu rozčlenění obyvatelstva Česka podle toho, jak respondenti při SLDB 2011 odpověděli na otázku po náboženské víře. Skupina věřících – hlásících se k církvi, náboženské společnosti (dále zkráceně věřících s přináležením) – je paralelně členěna podle tří různých kritérií. Jsou jimi náboženská tradice, typ náboženské instituce a šest nejpočetnějších zápisů. Uvnitř skupiny křesťanů byly vymezeny agregáty podle různé křesťanské tradice.

Podkapitoly 3.3 a 3.4 jsou věnovány konstrukci a vysvětlení indexu koncentrace a indexu vývoje. Index vývoje je ve čtvrté kapitole použit pro zobrazení vývoje podílu věřících a obyvatel bez vyznání v okresech období mezi roky 1991 až 2011. Pomocí podílu na celkovém počtu obyvatel a pomocí indexu koncentrace je v páté kapitole zobrazena regionální diferenciacie obyvatel Česka podle náboženské víry zjištěné výsledky SLDB 2011.

1. VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ NÁBOŽENSTVÍ A RELIGIOZITA

Začneme s tím nejtěžším. Slovo náboženství je běžně používané v každodenní mluvě. Označuje velice složitou a nesmírně obsáhlou skutečnost. Pro vědecké účely je však třeba tuto skutečnost nějak uchopit, aby se s ní dalo manipulovat nástroji současné vědy. K tomu slouží definice. Jak samo slovo říká – je třeba vymezit hranice, ohraničit co ještě budeme za náboženství považovat, a co už ne.

Že je to úkol velmi nesnadný. Nešpor, Václavík a kol. (2008, s. 119 - 129) ukazují, že k definicím náboženství lze přistupovat dvěma směry. Prvním je funkcionalistický. Ten se snaží náboženství vymezit na základě jeho funkcí ve společnosti. K čemu náboženství lidem je? Druhým je esencialistický, který se snaží vystihnout samotnou podstatu náboženství. Co náboženství je?

Další výrazná komplikace nastává, když chceme odlišit náboženství (religion) od náboženskosti (religiozity). Pro zjednodušení jsem si vytvořila krátké přirovnání: Náboženskost člověka je jako položená otázka, zatímco náboženství je jako odpověď na ni. Religiozita je vlastnost člověka, touha po sebepřesazení, zatímco náboženství je spíše termín označující společenské jevy – projevy religiozity ve společnosti.

V této práci se přikláním k definici, kterou používají Nešpor, Václavík a kol. (2008). Tato definice v sobě spojuje výše naznačené rozlišení mezi religiozitou a náboženstvím. Patří k esencialistickému přístupu.

„Religiozita je vztah člověka k transcendentnu a závazky, které z něj vyplývají – (jakékoli) náboženské myšlení, cítění a jednání.“ (Nešpor, Václavík a kol. 2008, s. 167)

Tato definice nám dává možnost uchopit data ze sčítání jako dobrovolnou reflexi své vlastní religiozity každého jednoho respondenta.

Ale v souvislosti s touto definicí si nemohu nepoložit jednu otázku. Co je to transcendentno? Jestliže je religiozita vztahem k transcendentnu – tedy tomu, co člověka přesahuje – jak je možné v jakékoli vědě zkoumající religiozitu dosáhnout objektivitu? Vždyť pro uchopení transcendentna je vždy nutný aparát zahrnující i jiné veličiny v člověku než jen samotný rozum. Nadpřirozené skutečnosti člověk reflektuje jinak než rozumově. A naopak, pokud by nějaký vědec byl opravdu objektivní, pak by se jeho transcendentno roztříštilo na myriády střípků, mezi něž bude spadat vše, co není samotným rozumem uchopitelné.

Katolická teologie a celá katolická církev přisuzuje poznávání vztahu mezi rozumem a vírou velkou důležitost (Jan Pavel II. 1999). Proč to zmiňuji? Protože si myslím, že pojetí transcendentna je v evropském prostoru, díky jeho dvoutisícileté křesťanské tradici, orientováno právě katolickým pojetím (a z něj pak od středověku vycházejícím protestantským). Proto jako ryze náboženskou chápeme víru v Boha, bohy nebo duchy a za zvláštní druh religiozity považujeme magii a spolupráci s různými energiemi, a ne právě naopak. Polarita našeho chápání transcendentna vychází právě z teologie. Třebaže lidská religiozita, vyhledávající vztah s nadpřirozenem a hledající sebepřesažení, se může ubírat všemi směry.

2. RŮZNÉ PŘÍSTUPY KE STUDIU NÁBOŽENSTVÍ A REŠERŠE LITERATURY

2.1 Religionistika a teologie

Na problematiku náboženství se i v rámci vědy můžeme dívat z mnoha různých úhlů pohledů. Schematicky by se daly tyto pohledy rozlišit na vnitřní a vnější. Mezi vnitřní by patřil pohled ze středu náboženství, v případě křesťanství je to pohled teologický. Mezi vnější pak pohledy různých věd, kdy každá z nich přistupuje k náboženství se svými cíli a metodami. Lze jmenovat sociologii náboženství, psychologii náboženství, geografii náboženství, fenomenologii náboženství aj. Zvláštní místo mezi nimi zaujímá religionistika, která si porozumění fenoménu náboženství a jeho reflexi napříč různými náboženskými tradicemi klade za svůj cíl¹.

V této práci budou reflektovány převážně sociologický a geografický přístup. Přesto krátce zmíním i religionistiku a teologii, protože díky samotné povaze náboženství – zasahuje totiž jak do osobní dimenze každého věřícího, tak do společnosti, tak i do prostoru a historie – se úhly pohledů a metody jednotlivých disciplín velmi často prolínají a doplňují.

Religionistika se dá v Česku studovat hned na několika univerzitách – v Praze, Brně, Pardubicích i Českých Budějovicích. O zvýraznění této disciplíny se spolu s mnoha dalšími zasloužila i osobnost profesora Tomáše Halíka, mediálně známého a literárně velmi plodného kněze, filosofa, religionisty a sociologa náboženství. Například jeho kniha *Prolínání světů* (Halík 2006) vznikla po odvysílání stejnojmenného televizního seriálu.

Vynikajícím počinem je také populárně-vědecké periodikum *Dingir* – religionistický časopis o současné náboženské scéně². U jeho zrodu stál a dodnes je jeho šéfredaktorem Zdeněk Vojtíšek, vedoucí katedry religionistiky Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

Z teologického hlediska se problematice různých světových náboženství věnují dva krátké dokumenty oficiálního učení katolické církve. Oba dva byly přijaty na Druhém vatikánském koncilu (1962 – 1965). Jsou jimi *Nostra aetate* – Deklarace o poměru církve k nekřesťanským náboženstvím – a *Dignitatis humanae* – Deklarace o náboženské svobodě.

První dokument o vztahu k ostatním náboženstvím uvádí: „Katolická církev neodmítá nic, co je v těchto náboženstvích pravdivé a svaté. S upřímnou vážností se dívá na jejich

¹ Co se u nás studuje? *Ústav filosofie a religionistiky: Informace pro uchazeče* [online]. 2007 [cit. 2015-06-19].

² *Dingir: religionistický časopis o současné náboženské scéně* [online]. 2000 [cit. 2015-06-19].

způsoby chování a života, pravidla a nauky. Sama však hlásá a je povinna neustále hlásat Krista (...)“ (*Nostra aetate* čl. 2).

Ve druhém dokumentu je prohlášeno, že každý jeden člověk (i rodina i náboženská skupina) má právo jednat v náboženské oblasti svobodně podle svého svědomí, prost jakýchkoli nátlaků od jednotlivců nebo společnosti. Ale je zdůrazněno, že tato svoboda nesmí omezovat nebo poškozovat jiné. V závěru dekret reflektuje současnou situaci a vyzývá:

„Je totiž jasné, že se všechny národy stále více sjednocují, lidé různých kultur a náboženství se navzájem sbližují těsnějšími vztahy a roste vědomí vlastní osobní odpovědnosti. V zájmu vytvoření a upevnění pokojných vztahů a svornosti v lidstvu je proto žádoucí, aby byla všude na zemi právní ochranou účinně zajištěna náboženská svoboda a aby byly zachovávány vrcholné lidské povinnosti a práva týkající se svobodného života ve společnosti.“ (*Dignitatis humanae* čl. 15)

2.2 Geografie a sociologie náboženství

Jako teoretické východisko pro tuto práci byla použita Příručka sociologie náboženství³ (Nešpor, Václavík a kol. 2008), shrnující současný sociologický diskurs. Sami autoři v předmluvě uvádějí, že „cílem této knihy je poskytnout českým čtenářům alespoň relativně ucelený obraz současné sociologie náboženství a především otázek, jimiž se zabývá, a způsobů jejich řešení“ (Nešpor, Václavík a kol. 2008, s. 13).

Autoři zde také stručně definují sociologii náboženství jako vědu, která

„zkoumá lidskou stránku vztahu člověka k transcendentnu, respektive sociální jednání, projevy vztahy a skupiny, které na tomto základě vznikají“ (tamtéž).

Sociologii náboženství na makroregionální úrovni sleduje britská socioložka Grace Davie. Davie (2002) předkládá popis náboženské situace v různých částech světa. Sleduje různé podoby křesťanství v oblasti Spojených států, Latinské Ameriky, křesťanské části Afriky a jihovýchodní Asie a srovnává je se stavem evropským. Zamýšlí se i nad teoretickými koncepcemi, které by přiléhavě vysvětlovaly dané regionální rozdíly, ale dochází k závěru, že jednotná teorie, aplikovatelná na všechny zmíněné oblasti zatím k dispozici není.

³ Tato publikace se zčásti překrývá s dříve vydanou Sociologií náboženství (Nešpor, Lužný 2007), která je orientovaná spíše populárně. Ale právě tím může posloužit jako první seznámení se s touto vědou.

Zatímco v Evropě se na vývoj náboženství nahlíží v perspektivě různých teoretických období sekularizace, chování americké pluralitní společnosti ve vztahu k náboženství lépe vysvětluje teorie racionální náboženské volby nebo občanského náboženství. V Latinské Americe je v současné době hlavním tématem sociologů náboženství překotný početní růst příslušníků letničního hnutí. Při popisu náboženství společnosti jihovýchodní Asie – konkrétně Filipín, Jižní Koreje a Melanésie Davie (2002) ukazuje, že hospodářská modernizace vůbec nemusí jít ruku v ruce se sekularizací, jak to známe z Evropy, ba naopak. Davie tak vyvrací častý způsob uvažování, který bere vývoj náboženství v Evropě jako normu a předpokládá, že k tomuto stavu směřují i všechny ostatní regiony světa. Používá pro to obrazné přirovnání: snažit se aplikovat vývoj společnosti v Evropě i na vývoj v jiných částech světa, je jako jet do Jižní Ameriky s mapou Alp a chtít se tam podle ní orientovat. Davie (2002) stejně jako Nešpor, Václavík a kol. (2008) zmiňuje teorii mnohočetných modernit Shmuela Eisenstadta z Hebrejské univerzity v Jeruzalémě. Podle ní se různé společnosti po započetí procesu modernizace budou sice pohybovat podobným směrem, ale nikoli konvergentně – že by výsledkem procesu modernizace byla moderní společnost stejná jako evropská – ale paralelně – každá společnost se vyvine podle svých vlastních kulturních tradic.

Sociologie náboženství se tedy zaměřuje na projevy náboženství ve společnosti. Naproti tomu pro geografii náboženství je stěžejním bodem zájmu odraz náboženství v prostoru. Stump (2008) uvádí, že

„prostorové rozšíření náboženských systémů představuje podstatný rys geografického studia náboženství“ (Stump 2008, s. 33).

Ale přesto se kromě geografického rozšíření jednotlivých náboženství a jejich popisu, které tvoří jádro této vědy, snaží geografie náboženství postihnout i další oblasti. Současný stav a trendy shrnuje singapurská profesorka Lily Kong. V dekadě mezi roky 2000 a 2010 vypichuje Kong (2010) tři témata – (1.) fenomény, které jsou v současnosti v centru pozornosti badatelů, (2.) postsekularizaci a (3.) několik ve společnosti probíhajících procesů, na které by se měl dále zaměřit výzkum. Jejím cílem je popsat diskurs současné geografie náboženství a dát podněty k jeho dalšímu možnému směřování.

Kong (2010) reflektuje, že došlo ke zvýšení zájmu o neoficiální druhy posvátna. Tedy takového, které se odehrává v jinou dobu a na jiných místech než při oficiálních bohoslužbách. Badatelé se podle autorky začali věnovat osobním projevům zbožnosti mimo

kostely. Začali vnímat drobná místa se sakrálním významem jako pomníčky u cest nebo domácnosti věřících, ale i tělo jako objekt, na který nebo do kterého náboženství může promítat některé prvky své nauky (stejně tak i Stump 2008). Další povšimnutí singapurské profesorky patří výběru populace pro kvalitativní výzkumy. Dominují skupiny mladých lidí a dětí, migrantů a zvláštní pozornost je věnována muslimským ženám. Pozitivně hodnotí Kong (2010) zájem o rozdílná náboženství (proti soustředění na křesťanství), zvláště už zmíněný islám a také postupné rozšiřování geografického výzkumu náboženství do stále nových a nových oblastí světa.

Kong (2010) také vysvětluje teorii postsekularizace. Za jeden z jejích důležitých projevů považuje vstup náboženství do politiky. Ale jako důležité limity postsekularizace uvádí, že její projevy nejsou zásadně odlišné od sekularizace, jen pozvolné, a že je omezena na evropský a severoamerický prostor. Zdá se, že tak Kong (2010) z geografické perspektivy popisuje stejný proces jako Nešpor, Václavík a kol. (2008), když mluví o kritice teorie sekularizace a o konceptu deprivatizace.

Kong (2010) také navrhuje, jakými směry by se mohla geografie náboženství dále ubírat. Podle ní je důležité, aby byly náležitě prozkoumány role náboženství vzhledem ke čtyřem procesům: (1.) urbanizace a nárůst sociální nerovnosti, (2.) ničení životního prostředí⁴, (3.) stárnutí populace a (4.) rostoucí mobilita osob.

⁴ 18. 6. 2015 vydal papež František encykliku *Laudato si'*, s podtitulem Péče o společný dům, věnující se problematice životního prostředí a ekologie; Zveřejněna druhá encyklika papeže Františka. *Radio Vaticana: Česká sekce Vatikánského rozhlasu* [online]. 2015 [cit. 2015-06-23].

2.3 Některé teorie popisující současnou společnost a procesy, které v ní probíhají

V následujících odstavcích se pokusím krátce popsat některé z teorií, které se snaží vysvětlit stav společnosti a v ní probíhající změny. Pro totoarámování byl použit převážně sociologický diskurs shrnutý v Příručce sociologie náboženství (Nešpor, Václavík a kol. 2008).

Na tomto místě je nutno předeslat, že hlavní těžiště současné sociologie náboženství se z Evropy přesunulo na západ a dnes leží ve Spojených státech, takže empirická data, zmiňovaná v teoriích níže, popisují převážně severoamerickou společnost a teoretické koncepty jsou také většinou nejlépe aplikovatelné na společnost Spojených států.

Modernizace

Modernizace je složitý proces, který je postaven na kvalitativním rozlišení mezi tradiční a moderní společností. Konceptů, jak tuto proměnu popsat je mnoho. Pod zastřešujícím pojmem modernizace se rozumí několik souběžně probíhajících procesů, z nichž za nejdůležitější jsou považovány industrializace a sekularizace. Ale řadí se mezi ně i zlepšení vzdělávacího systému, zvýšení gramotnosti obyvatel a využívání vyspělých technologií. Ruku v ruce s modernizací jdou individualizace společnosti a její pluralizace, tedy narůstající rozrůzněnost. (Nešpor a kol. 2008, s. 291)

Sekularizace

Sekularizace označuje „marginalizaci náboženství ve společnosti a jeho postupnou ztrátu politického významu. Ztráta sociální významnosti se projevuje poklesem účasti na náboženském životě (bohoslužby, náboženské svátky, zpovědi apod.), poklesem závaznosti ortodoxních myšlenek a praktik, snižováním podpory náboženským organizacím (zmenšování členské základny, nižší ochota finančně se podílet na jejich fungování ad.)“ (Nešpor a kol. 2008, s. 292). Za začátek sekularizace lze považovat období velké francouzské revoluce.

Teorie sekularizace dlouhou dobu vévodila vědeckému diskursu ohledně náboženství. Ale v současné době je tato teorie stále méně udržitelná, protože empirická data ukazují pravý opak, zvláště mimo evropský prostor. Význam náboženství v životě společnosti postupně vzrůstá. Nešpor, Václavík a kol. (2008) vyjmenovávají čtyři hlavní slabiny: „(1.) tato teorie je vnitřně slabá ve své logické struktuře, (2.) popírají ji data z výzkumů uskutečněných v posledních desetiletích, (3.) soudobá společnost je zřetelně zasažena vlnou alternativní

religiozity, která je spojena s fenoménem tzv. nových náboženských hnutí, (4.) náboženství se ukazuje jako stále silná a vlivná politická síla, a to na celém světě“ (Nešpor a kol. 2008, s. 295 – 6).

V souvislosti s poslední námitkou je možno zmínit i hojně citovaný kontroverzní článek Huntington (1993), kde autor zdůrazňuje, že náboženství bude hrát ve společnosti stále větší úlohu. Problematiky vztahu politické moci a náboženských úřadů – spojení náboženství a politiky – se dotýká i Franzen (2006). Uvádí velmi zajímavý postřeh: V pátém století našeho letopočtu se konal v Chalcedonu (dnešní Istanbul) ekumenický koncil katolické církve, který řešil spory ohledně božství a lidství Ježíše Krista. Výsledkem bylo prohlášení, že v Kristu jsou v jedné osobě dvě přirozenosti – Boží i lidská – nesmíšeně a neodděleně. Nauka monofysitismu (totiž, že Ježíš má jednu boholidskou přirozenost) byla zamítnuta. A z tohoto vnímání vztahu Boží moci a lidské přirozenosti u Ježíše Krista podle Franzena vycházelo i pojetí vztahu náboženské a světské moci v tehdejším světě. Západ přijal učení o nesmíšenosti a neoddělenosti, a podle toho (samozřejmě s mnoha historickými peripetemi) se vyvíjela politická situace na Západě – v každém okamžiku bylo cítit pnutí mezi světskou a náboženskou mocí. Zatímco Východ, kde je dnes rozšířené pravoslaví, ale kde také vznikl islám, vždy tíhl k tomu obě moci slučovat (Franzen 2006).

O vztahu náboženství a politiky uvažuje i americký sociolog a politolog arabského původu Talal Asad (In: Nešpor, Václavík a kol 2008, s. 291). Tvrdí, že současné vědecké koncepce role náboženství ve společnosti vycházejí z prostředí protestantského křesťanství a právě na protestantské křesťanství jsou pak bezproblémově aplikovatelné.

Deprivatizace náboženství

Pro slabou explanační sílu teorie sekularizace bylo třeba uchopit realitu empiricky zaznamenaného náboženského obrození nějakým novým způsobem. Jednou z teorií, která se o to pokouší, je teorie deprivatizace náboženství.

Je to proces, který lze shrnout do tří základních bodů: „(1.) náboženství se domáhá veřejného uznání proto, aby bránilo tradiční životní styl a jeho hodnoty před zdánlivým hodnotovým relativismem současné společnosti, (2.) náboženství se snaží svým veřejným vystoupením zpochybnit autonomii státu a trhu, které se odmítají podříditi tradičním náboženským hodnotám a v očích náboženství se mohou jevit (a také často jeví) jako nemorální a nespravedlivé, (3.) náboženství odmítá liberální princip individualismu a za základ společenského uspořádání chce považovat transcendentálně legitimizovanou intersubjektivní normativní strukturu“ (Nešpor a kol. 2008, s. 307).

Nešpor, Václavík a kol. (2008) uvádí jako jeden z projevů deprivatizace společnosti fundamentalismus. V historickém vývoji severoamerické náboženské scény má toto slovo zcela specifický význam a označuje skupinu evangelikálních protestantů. Zde je však použito obecněji. Nově vznikající fundamentalistická náboženská hnutí mají tyto vlastnosti: (1.) odmítání kompromisu s liberálními hodnotami a sekulárními institucemi a negativní vymezování se proti těm náboženským skupinám, které tento kompromis akceptují, (2.) odmítnutí uznat hranice, jimiž sekulární společnost obklopila náboženství, eliminovala jeho politický vliv a zatlačila je do privátní sféry, (3.) nahrazení toho, co je považované za slabé moderní náhražky náboženství, takovými formami, které jsou považovány za vitální a především za původní, čisté formy náboženství“ (Nešpor, Václavík a kol. 2008, s. 308).

Nová náboženská hnutí

Fundamentalistická náboženská hnutí však jsou jen jednou skupinou takzvaných nových náboženských hnutí (NNH). Tento termín se v sociologickém diskursu objevil v americké společnosti v 60. letech 20. století a tak jako teorie deprivatizace upozorňuje na nečekanou empiricky zaznamenanou náboženskou obrodu. Lužný (1997) zdůrazňuje, že ačkoli se o nových náboženských hnutích velmi často hovoří, nepanuje mezi vědci shoda ohledně jejich vymezení.

„Religionisté a sociologové náboženství, snažící se tyto nové formy náboženského života popsat a analyzovat, pro ně používají různá označení – např. alternativní religiozita, netradiční náboženství, nová spiritualita, nová religiozita – nejčastěji však výrazy nová náboženská hnutí a nová náboženství“ (Lužný 1997, s. 21).

Lužný (1997) NNH vymezuje časově – jsou to taková náboženská hnutí, která se objevila v druhé polovině 20. století a dále.

Václavík (2007) popisuje postavení NNH ve společnosti pomocí dvou faktorů – míry sociální konformity a kulturní integrace. Sociální konformita vyjadřuje, jestli se NNH hlásí k domácí náboženské tradici, nebo ne; kulturní integrace hodnotí, jestli NNH obsahuje symboly a prvky shodné s kulturním prostředím společnosti. Získává tak čtyři skupiny: (1.) integrované náboženské skupiny, které se hlásí k „domácí“ tradici a přijímají běžné sociokulturní vzorce a symboly; (2.) náboženská hnutí hlásící se k domácí tradici, ale ostře kritizující své sociální okolí; (3.) nonkonformní a kulturně neintegrované náboženské směry – ty jsou v daném sociokulturním prostředí nepůvodní a jsou s ním v rozporu a (4.) kulturně cizorodá, ale sociálně konformní náboženská hnutí. (Václavík 2007, s. 128)

V této klasifikaci by výše zmíněná fundamentalistická hnutí spadala do druhé kategorie kulturně integrovaných, ale sociálně nonkonformních NNH.

Globalizace

Podle Jamese Beckforda (In: Nešpor, Václavík a kol. 2008, s. 248) je to „proces, pro nějž je typický (1.) výrazný nárůst frekvence, počtu a vzájemné propojenosti myšlenkových hnutí, materiálů, zboží, informací, znečištění, peněz a lidí napříč národními hranicemi a mezi regiony světa, (2.) vzrůstající kapacita informačních technologií, která umožňuje zkrátit či dokonce odstranit časové a prostorové vzdálenosti mezi místy a událostmi, odehrávajícími se po celém světě, (3.) rozšíření stále více standardizovaných praktik a protokolů, řídící globální tok informací, zboží, peněz a lidí, (4.) vznik organizací, institucí a sociálních hnutí zaměřujících se na podporu, monitorování nebo naopak na odpor vůči globálním silám, a to bez ohledu na jejich podporu ze strany jednotlivých národních států, (5.) výskyt lokálních a distinktivních způsobů tříštících vliv globálních sil v konkrétních zemích či regionech.“

Globalizaci reflektuje i *Nostra aetate* (čl. 1). Katolická církev globalizaci přímo uvádí jako důvod k sepsání tohoto dokumentu.

Teorie racionální volby

Předpokladem pro teorii racionální (náboženské) volby je, že náboženství není jen celospolečenskou záležitostí, ale je i volbou každého jednoho člověka. V návaznosti na ekonomické teorie lidského jednání lze člověka uchopit jako RREEMM (počáteční písmena anglických slov resourceful, restricted, expecting evaluating, maximizing man – tedy nápaditý, omezený, očekávající, hodnotící, maximalizující člověk). Člověk je v tomto chápání nápaditá bytost, která se rozhoduje podle svých očekávání a svého úsudku tak, aby získala co nejvíce (Nešpor, Václavík a kol 2008, s. 71).

Na to navázali američtí sociologové Rodney Stark a William Baingridge (In: Nešpor, Václavík a kol. 2008). Náboženství se snaží vysvětlit pomocí dvou klíčových pojmů – odměny a kompenzátoru. Odměna je vždy spojena s nákladem. Některé odměny mají velmi vysoké náklady a jsou těžko dostupné, proto existují kompenzátory – jakési přísliby nebo dokonce náhražky odměn. Kompenzátory se dále dělí na specifické a obecné. Autoři pak definují náboženství jako „systém obecných kompenzátorů založený na nadpřirozených předpokladech“ (In: Nešpor, Václavík a kol. 2008, s. 72).

Smysl náboženství je pak v tom, že za nízké náklady nabízí vysoké odměny nebo jejich příslib. To, že odměna nepřichází ihned a nákladem jejího získání často bývá

dodržování určitých požadavků, vede ke vzniku náboženské instituce. A podle napětí mezi náboženskou institucí a okolním sociokulturním prostředím se dělí na církevní hnutí, která se svému okolí přibližují, zatímco sektářská hnutí jdou proti němu a snaží se o jeho změnu. Krom této dichotomie vyčleňují Stark a Bainbridge na základě původu ještě třetí skupinu – kulty. Ty do daného sociokulturního prostředí přicházejí zvenčí. (In: Nešpor, Václavík a kol. 2008)

Pomocí výše nastíněného uchopení náboženství se Stark a Bainbridge (In: Nešpor, Václavík a kol. 2008) pokoušejí vysvětlit současnou náboženskou situaci v kosmopolitní společnosti s vysokou mírou migrace. Sekularizace společnosti se projevuje rozvolněním závazku vůči náboženským institucím. Ale dlouhodobě vede k oživení existujících náboženských tradic a k náboženské inovaci. Do této společnosti nově přichází člověk nejprve potřebuje uspokojit okamžité potřeby, ale postupem času se začne zajímat i o dlouhodobější cíle. A ze spektra náboženských institucí často dává před církvemi přednost sektám, které sice mají vysokou míru napětí vůči okolí, ale zato se jeví odolnější vůči sekularizačním tlakům a zároveň nabízejí specifické kompenzátory, které jsou dříve dosažitelné, jako zdraví, moc, štěstí a úspěch (In: Nešpor, Václavík a kol. 2008, s. 75).

Implicitní náboženství

Myšlenka implicitního náboženství vychází z funkčního přístupu k otázce definice náboženství. Podle Nešpora, Václavíka a kol. (2008, s. 299) je to takový myšlenkový systém, který „plní náboženské funkce, ale svůj religiózní charakter popírá.“

Za implicitní náboženství jsou tradičně považovány nacismus a komunismus, které slibovaly „spásu“ v podobě nového společenského řádu na této zemi, ale také nacionalismus. Je velmi zajímavé pohlížet na koncept implicitních náboženství v souvislosti s porevolučními událostmi po roce 1789 ve Francii nebo po roce 1917 v Rusku, kdy v obou případech některé prvky ideologií jakoby nahradily doposud vyznávanou víru (Nešpor, Václavík a kol. 2008).

Je zajímavé, že myšlenka implicitního náboženství ve svém pozadí ukrývá předpoklad, že náboženství je pro společnost jakousi nezbytnou veličinou. Pokud by totiž náboženství bylo něčím, co ve společnosti může být přítomno, ale nemusí, neměli by lidé potřebu naplňovat (po odmítnutí víry) vyprázdněné dimenze své osobnosti a společenského života něčím, co náboženství funkčně připomíná.

Toho se dotýká svou teorií neviditelného náboženství i Luckmann (1967). Tento německý sociolog náboženství, předpokládal, že touha po transcendenci je antropologická konstanta. A tak, když je v současné společnosti vidět úpadek církevní religiozity, neznamená

to, že by lidé přestávali věřit, ale že jejich religiozita získává nové kvality a nabývá různých necírkvních, privatizovaných podob.

Jako další poznámku k tomuto tématu je nutné zmínit pozici moderní vědy. Nešpor, Václavík a kol (2008) diskutují otázku, nenabývá-li někdy věda rysů implicitního náboženství? Toto reflektuje i filosofie. Anzenbacher (1991) uvádí, že jedním z výrazných myšlenkových směrů současnosti je pozitivismus. Pro pozitivismus jsou typické tři prvky: empirismus, materialismus a scientismus. A právě třetí zmíněný prvek je názvem pro bezvýhradnou víru ve vědu, kterou je v pravém slova smyslu exaktní přírodní věda (Anzenbacher 1991, s. 32 a 54).

Podle Nešpora, Václavíka a kol. (2008) je v jakémisi pomyslném vývoji náboženství, po proběhnutí sekularizaci, posledním dosud formulovaným stupněm přechod k individuální religiozitě, která už nemá zřejmou společenskou funkci. Je třeba uvést, že tento vývoj od náboženské společnosti, přes sekularizaci ke stavu, který sociologie popisuje existencí implicitních náboženství, je typický pro Evropu, a to zvláště západní. Na tento fakt už reagují někteří autoři. Nešpor, Václavík a kol. (2008) zmiňují Eisenstadtovu teorii mnoha modernit a výše uvedenou Starkovu a Bainbridgeovu teorii racionální náboženské volby, která říká, že sekularizace je jen jednou částí periodického pohybu mezi ztrátou významu náboženství a náboženskou obnovou (In: Nešpor, Václavík a kol. 2008).

Vztah ekonomiky a náboženství – protestantská etika a duch kapitalismu

Německý sociolog přelomu 19. a 20. století Max Weber (1998) si všiml, že západní protestantské společnosti se ekonomicky rozvíjejí daleko rychleji než katolické. Podle něj je to propojením morálního a ekonomického myšlení. Západní kapitalisté neužívají své bohatství pro osobní spotřebu, ale mají díky němu pocit z dobře vykonané práce. Tou se spolupodílí na Božím plánu se světem (Weber 1998). Ekonomický úspěch a bohatství se tak vlastně stává jakousi Boží garancí spásy člověka.

Ideový rámec tohoto procesu tvoří proces racionalizace společnosti, jehož cílem je eliminace všech magických forem myšlení a naopak podřízení myšlení a jednání technickému řešení problémů. Navíc kapitalista podle Webera vnímá svou práci nejen jako zaměstnání, ale jako Boží povolání a příležitost osvědčit své vyvolení (Nešpor, Václavík a kol. 2008).

2.4 Náboženská situace v Česku

Náboženství v České republice obecně není věnována příliš velká pozornost. V médiích se toto téma objevuje příležitostně, a to především v negativním světle jako kritika právě probíhajících restitucí. Pokud se v médiích mluví o náboženství kladně, tak je to často spojeno s charitativním dílem. Například v České televizi lze každoročně sledovat přenosy adventních koncertů nebo Večer lidí dobré vůle⁵ konaný na Velehradě v předvečer státního svátku příchodu slovanských věrozvěstů Cyrila a Metoděje.

Česká geografie náboženství

V literatuře je situace lepší, přesto počet publikací věnujících se geografii náboženství není v českém prostředí veliký. Patří mezi ně dvě učebnice geografie náboženství Skokan (2010), Kokaisl (2009) nebo slovenská práce Matlovič (1993). Jádrem těchto prací je vždy charakteristika a rozmístění jednotlivých světových náboženství. Religiozitu obyvatel na území Česka se nevěnují. Jen slovenská práce popisuje i náboženskou situaci na Slovensku po roce 1945 (kartograficky též Atlas obyvatel Slovenska z roku 2006, s. 106 – 111).

Mezi geografy sledující náboženskou situaci v Česku patří především Tomáš Havlíček z Přírodovědecké fakulty UK v Praze. Ve svých článcích se věnuje jak vztahům mezi církvemi a státem (Havlíček 2007), tak sakrální krajině (Havlíček, Hupková 2013), tak i jednotlivým církvím – například pravoslavné církvi v Česku (Havlíček 2014a). V této práci však byla zvláštní pozornost věnována geografickým publikacím, které se věnují regionální diferenciaci Česka. Z nich lze uvést Ouředníček a kol. (2011), ČSÚ 2013, Havlíček, Hupková, Smržová (2009) nebo bakalářské práce Růžicková (2014) a Mahr (2013).

Atlas sociálně prostorové diferenciace České republiky (Ouředníček a kol. 2011) překvapuje tím, že regionální diferenciaci Česka podle náboženské víry zcela opomíjí. Naproti tomu Atlas sčítání 2011 (ČSÚ 2013), založený na výsledcích SLDB 2011, náboženství věnuje celou devátou kapitolu a poskytuje velice přehledně vypracovaný soubor deseti map. Mapy zobrazují regionální diferenciaci celkového počtu věřících vztahenou na počet uvedených odpovědí, dále regionální diferenciaci věřících hlásících se k nějaké církvi i věřících nehlásících se k žádné církvi, lidí bez náboženské víry, neuvedených odpovědí a také regionální diferenciaci tří největších církví.

Havlíček, Hupková, Smržová (2009) popisují změny v náboženské heterogenitě na území našeho státu. Autoři vycházejí z dat SLDB 1991 a převážně SLDB 2001. Jako

⁵ Večer lidí dobré vůle: Velehrad 2015. *Česká televize* [online]. 2015 [cit. 2015-06-22].

proměnnou pro stanovení heterogenity, respektive homogenity, náboženské scény v daných územních jednotkách zvolili počet registrovaných církví, k nimž se obyvatelé dané územní jednotky při sčítání přihlásili. Z jejich výsledků vyplývá, že na územích Česka, kde je vysoký podíl věřících je zároveň nízká míra heterogenity a naopak na územích s nízkou religiozitou obyvatelstva je míra heterogenity vyšší. A to se ukázalo i ve vývoji mezi roky 1991 a 2001, kdy největší nárůst heterogenity zaznamenaly tradičně málo věřící oblasti severních Čech, kde zároveň poklesl podíl věřících. Havlíček, Hupková, Smržová (2009) tedy ukazují, že teorie racionální náboženské volby, podle které by rostoucí pluralita náboženské scény měla vést ke zvyšování počtu věřících, v datech ze SLDB 2001 oporou nemá.

Regionální diferenciaci České republiky se věnují také dvě bakalářské práce. Mahr (2013) k náboženství přistupuje především z religionistického úhlu pohledu. Popisuje jednotlivá světová náboženství a zaměřuje se na teorii vzniku náboženských systémů. Poté v praktické části pracuje s výsledky SLDB 2011 a v několika kartogramech zobrazuje podíl věřících, nevěřících a neuvedených odpovědí na celkovém počtu obyvatel. Porovnává vždy regionální diferenciaci na úrovni krajů, okresů a SO ORP. Připojuje také kartogramy zobrazující regionální diferenciaci věřících nejpočetnějších denominací v Česku – tedy Čřim, CČE, ČCH, PraC, Náboženské společnosti Svědkové Jehovovi a Církve bratrské. K nim Mahr (2013) ještě přiřazuje zápis „jedi“.

Zápis „jedi“ byl ve výsledcích SLDB 2011 novinkou. Kolik lidí se takto označilo z recese a kolik z nich jediismus považuje za své náboženství je otázkou. Českým jediům a právě vznikajícímu Společenství cesty Síly se věnuje jeden článek v zatím posledním čísle *Dingiru*⁶. Autor článku se zúčastnil části víkendového semináře tohoto společenství.

Práce Růžicková (2014) pracuje s daty SLDB 2011 a s daty z běžné evidence. Podle zvolených šestnácti sociálních a demografických ukazatelů (např. index stáří, úhrnná plodnost, podíl rodáků aj.) provádí faktorovou analýzu.

⁶ Čeští jediové: „Koncil“ jediů ve skautské klubovně. *Dingir: religionistický časopis o současné náboženské scéně* [online]. 2015, 18(2) [cit. 2015-06-24].

Česká sociologie náboženství

Na poli české sociologie náboženství je aktivních hned několik autorů. Mezi nimi je třeba jmenovat Zdeňka Nešpora, Davida Václavíka, Danu Hamplovou, Zdeňka Vojtíška nebo Dušana Lužného. Většina z nich a mnoho dalších spolupracovali na vzniku Příručky sociologie náboženství (Nešpor, Václavík a kol. 2008), která byla použita jako teoretické východisko této práce. Ale kromě této knihy je v českém prostředí k dispozici i několik dalších titulů a článků.

Hamplová (2013), popisuje u nás dostupné zdroje dat o náboženské víře. Patří mezi ně (1.) výsledky SLDB, které jediné z dostupných dat obsahují i prostorové ukotvení, (2.) data z *International Social Survey Program* (ISSP) – mezinárodního srovnávacího projektu, do něhož se Česká republika zapojila v letech 1998, 2005 a 2008, (3.) data z výzkumu Sociologického ústavu Akademie věd ČR Detradicionalizace a individualizace náboženství z roku 2006 (DIN 2006) a (4.) zdrojem dat jsou výsledky Evropské studie hodnot *European Value Study* z roku 2008 (EVS 2008). Porovnání a možnostem využití těchto datových zdrojů se věnuje Fajfrová (2013).

Podle těchto dat je Česká republika nejateističtější zemí Evropy (Hamplová, Nešpor 2009). Ale do jaké míry data vypovídají o realitě české religiozity, je otázkou. Hamplová (2008, s. 712) poukazuje na to, že česká společnost není ani tak nevěřící, jako spíše necírkevní. Tradičně zjišťovaná církevní religiozita je v české společnosti na ústupu, ale objevují se nové formy religiozity, které jsou sčítáním těžko zachytitelné. Tato situace odpovídá Luckmannově teorii o neviditelném náboženství (Luckmann 1967). Porovnání dat ze sčítání lidu s daty zjištěnými ISSP, DIN a EVS ukazuje, že i když se k náboženské víře přihlásilo jen 21 % obyvatel Česka, tak víra v amulety, schopnosti léčitelů nebo horoskopy je v naší společnosti mnohem rozšířenější (Hamplová 2008, s. 710). Tyto nové formy religiozity jsou v českém diskursu nejčastěji označovány jako alternativní religiozita nebo spiritualita (Nešpor, Václavík a kol. 2008, s. 167).

Demografické charakteristiky populace, která deklarovala svou víru při SLDB 2011 popisuje Fajfrová (2013). Podle demografických ukazatelů je populace věřících obyvatel starší a femininnější než populace osob bez náboženské víry a nezjištěno. A tato populace věřících nadále stárne. Věkové pyramidy ale ukázaly, že je to způsobeno především velmi silně zastoupenou generací starších osob, která pamatuje ještě sčítání před dobou komunismu. Fajfrová (2013) tak usuzuje, že u těchto starších lidí přetrvává návyk hlásit se k náboženské víře. Dana Hamplová (2001) také soudí, že na to, jestli se člověk hlásí v dospělosti k víře, má prokazatelný vliv náboženská socializace v dětství. Hamplová (2008) ukazuje, že se liší

socializace v různých církvích. Podle vyznání matky a účasti na bohoslužbách ve věku dvanácti let data ukazují, že respondenti socializovaní v prostředí Církve československé husitské (CČH) v dospělosti častěji inklinují k alternativní religiozitě. Ale je třeba dodat, že data DIN 2006 zahrnují asi 1200 respondentů, takže počet věřících CČH je velmi malý, a k výpovědní hodnotě dat je tedy třeba přistupovat opatrně.

Často zkoumaný je v české společnosti fenomén nových náboženských hnutí. Tomuto tématu se věnují především Lužný (1997), Václavík (2007) a také Zdeněk Vojtíšek. Periodikum Dingir, jehož je šéfredaktorem, neslo původně podtitul: Časopis o sektách, církvích a nových náboženských hnutích⁷.

⁷ Dingir. *Dingir: Religionistický časopis o současné náboženské scéně* [online]. 2000 [cit. 2015-06-24].

**VYBRANÉ ASPEKTY REGIONÁLNÍ DIFERENCIACE ČESKA
PODLE VÝSLEDKŮ SLDB 2011**

PRAKTICKÁ ČÁST

3. METODIKA

3.1 Metodika Českého statistického úřadu

ČSÚ náboženskou víru obyvatelstva zjišťoval v letech 1921 – 1950 a potom až od roku 1991. Zatímco do roku 1950 byla za náboženské vyznání považována příslušnost k církvi, ve sčítáních 1991, 2001 a 2011 byla náboženská víra chápána nově jako dobrovolná vnitřní identifikace respondenta s nějakou církví⁸.

Těm, kteří se rozhodli otázku vyplnit, byly ve sčítacím listu osoby nabídnuty tři možnosti (obrázek 1): (1.) věřící – hlásící se k církvi, náboženské společnosti, a slovním zápisem do kolonky níže vyplnit ke které⁹; (2.) věřící – nehlásící se k žádné církvi ani náboženské společnosti; (3.) bez náboženské víry.

Obrázek 1. Otázka po náboženské víře ve formuláři sčítacího listu osoby SLDB 2011

12. Náboženská víra Uvedení údaje není povinné. Při uvádění církve nebo náboženské společnosti registrované v ČR uveďte název dle vysvětlivek.
 věřící - hlásící se k církvi, náboženské společnosti ☐ uveďte ke které ↓
 [List of 32 churches and religious communities]
 věřící - nehlásící se k žádné církvi ani náboženské společnosti ☐ bez náboženské víry ☐

Zdroj: Sčítací formuláře. Český statistický úřad: *Sčítání lidu, domů a bytů 2011* [online]. 2015 [cit. 2015-06-05]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/sldb/scitaci_formulare

Kategorie věřící, nehlásící se k žádné církvi ani náboženské společnosti, se při tomto sčítání objevila poprvé¹⁰. Daleko nejzávažnější změnou v metodice zpracování výsledků SLDB 2011 bylo však vztažení výsledků k místu obvyklého pobytu. V předchozích sčítáních byly výsledky tříděny podle místa trvalého bydliště.

ČSÚ v metodické příručce k definitivním výsledkům SLDB 2011 místo obvyklého pobytu vymezuje jako „místo, kde osoba obvykle tráví období svého každodenního odpočinku bez ohledu na dočasnou nepřítomnost z důvodu rekreace, návštěv, pracovních cest, pobytu ve zdravotnickém zařízení apod. a kde je členem konkrétní domácnosti.“¹¹

⁸Sčítání lidu, domů a bytů - Pramenné dílo 2011: 10. Náboženská víra. Český statistický úřad [online]. 2014 [cit. 2015-06-25].

⁹Ve vysvětlivkách k této otázce byl uveden seznam 32 církví a náboženských společností registrovaných Ministerstvem kultury České republiky k datu 2. 11. 2010;

Vysvětlivky - sčítací list osob. ČSÚ. *Sčítání lidu, domů a bytů 2011* [online]. 2011 [cit. 2015-04-08].

¹⁰Náboženská víra obyvatel podle výsledků sčítání lidu. Český statistický úřad [online]. 2014 [cit. 2015-06-25].

¹¹Sčítání lidu, domů a bytů - Plzeňský kraj - analýza výsledků - 2011: Metodické vysvětlivky. Český statistický úřad [online]. 2013 [cit. 2015-06-29].

ČSÚ (2013, s. 7) vysvětluje své důvody:

„Podnětem k uvedené změně bylo přijetí evropské legislativy, která koncept obvyklého pobytu zavedla ve snaze více se přiblížit skutečnému počtu a rozmístění obyvatel. Vzhledem k tomu, že místo trvalého pobytu se od faktického bydliště nezřídka liší, byl tento krok nezbytný.“

Nové prostorové ukotvení jevů týkajících se obyvatelstva tak může zachytit i neoficiální migraci, která dříve zůstávala sčítání skryta. Jako typický příklad neoficiální migrace může být uvedeno přestěhování se do novostavby ještě před kolaudací nebo přestěhování se za prací bez ohlášení změny trvalého pobytu (ČSÚ 2013).

3.2 Dělení obyvatelstva podle náboženské víry

Pro znázornění regionální diferenciacie obyvatelstva České republiky v otázce náboženské víry podle výsledků zatím posledního sčítání lidu byl zvolen následující postup.

Nejprve bylo obyvatelstvo Česka rozděleno do tří skupin podle toho, jaký postoj lidé k otázce na náboženskou víru zaujali. Tedy na skupinu těch, kteří vůbec neodpověděli, dále na ty, kteří uvedli, že jsou bez náboženské víry, a do poslední kategorie spadají ti, kteří uvedli, že jsou věřící. Celkový i relativní počet osob spadajících do jednotlivých kategorií uvádí tabulka 1.

Tabulka 1. Dělení obyvatelstva Česka podle náboženské víry

Obyvatelstvo celkem	10 436 560	100,00 %
neuvedeno	4 662 455	44,67 %
bez náboženské víry	3 604 095	34,53 %
věřící	2 170 010	20,79 %

Zdroj: SLDB 2011

Na další, nižší úrovni byla sledována vnitřní diferenciacie skupiny věřících. Tato skupina byla rozdělena na věřící s přináležením – tj. ty, kteří uvedli, že jsou věřící a / nebo svou víru blíže specifikovali – a na věřící bez přináležení. To je nutné zmínit proto, že do kategorie věřících s přináležením patří i 1058 ateistů a 860 pohanů. Obě tato označení se v běžné mluvě používají pro vyjádření skutečnosti, že je někdo bez náboženské víry (u pohanů možná méně často, ale také). Přesto byli tito respondenti zařazeni do kategorie věřících s přináležením, protože mohli zaškrtnout, že jsou bez náboženské víry, jak jim

nabízel formulář sčítacího listu osoby, ale neudělali to. Místo toho sami sebe v otázce náboženské víry zařadili do určité skupiny.

Do kategorie věřících s přináležením patří také poměrně obsáhlá skupina obecných zápisů jako katolíků, protestantů, křesťanů, islám, hinduismus a podobně.

Úroveň věřících shrnuje tabulka č. 2.

Tabulka 2. Dělení věřících podle přináležení

Věřící	2 170 010	100,00 %
věřící s přináležením	1 464 642	67,49 %
věřící bez přináležení	705 368	32,51 %

Zdroj: SLDB 2011

Třetí úroveň sleduje vnitřní diferenciaci skupiny věřících s přináležením. V jejím rámci bylo v návaznosti na práci Fajfrová (2013) vymezeno několik agregátů podle různých parametrů. Zaprvé byli věřící s přináležením děleni podle různých náboženských tradic, a to na křesťanství, islám, judaismus, buddhismus, hinduismus a ostatní (tabulka 3). Podrobné zařazení jednotlivých církví do agregátů lze nalézt v Příloze č. 1.

Tabulka 3. Dělení věřících s přináležením podle náboženské tradice

Věřící s přináležením	1 464 642	100,00 %
Křesťanství	1 381 062	94,29 %
Islám	3 358	0,23 %
Hinduismus	2 408	0,16 %
Buddhismus	6 101	0,42 %
Judaismus	1 474	0,10 %
Ostatní	70 239	4,80 %

Zdroj: SLDB 2011 a vlastní výpočty

Zadruhé byli věřící s přináležením rozčleněni podle typu náboženské instituce na čtyři agregáty: tradiční církve a náboženské společnosti, denominace a etablovaná náboženská hnutí, nová náboženská hnutí a ostatní (tabulka 4). Kritériem pro zařazení byl rok registrace církve Ministerstvem kultury ČR¹². Tradiční církve jsou ty, které byly evidovány již za Rakouska-Uherska, etablované církve ty, které byly registrovány do roku 2000 a mezi nová náboženská hnutí jsou zařazeny církve registrované podle nového zákona č. 3/2002 Sb.

¹² Data registrace církví a náboženských společností. *Ministerstvo kultury* [online]. 2007 [cit. 2015-05-29].

Do posledního agregátu byly zařazeny všechny neregistrované církve a skupiny věřících, včetně kategorie Ostatní.

Tabulka 4. Dělení věřících s přináležením podle typu náboženské instituce

Věřící s přináležením	1 464 642	100,00 %
tradiční církve a náboženské společnosti	1 184 538	80,88 %
denominace a etablovaná náboženská hnutí	87 854	6,00 %
nová náboženská hnutí	24 847	1,70 %
Neinstitucionalizovaná víra	167 403	11,43 %

Zdroje: SLDB 2011 a vlastní výpočty

Zatřetí byla na úrovni věřících s přináležením zkoumána územní diferenciace šesti nejpočetnějších odpovědí. Spadají mezi ně jak konkrétní církve, tak některé velmi rozšířené obecné zápisy (tabulka 5).

Tabulka 5. Šest nejpočetnějších církví a skupin věřících

Věřící s přináležením	1 464 642	100,00 %
Církev římskokatolická	1 082 463	73,91 %
Katolická víra (katolík)	70 777	4,83 %
Českobratrská církev evangelická	51 858	3,54 %
Církev československá husitská	39 229	2,68 %
Pravoslavná církev v českých zemích	20 533	1,40 %
Jedi	15 055	1,03 %

Zdroje: SLDB 2011

Poznámka: Šest nejpočetnějších zápisů odpovídá 87,4 % věřících s přináležením.

Poslední, čtvrtou úroveň tvoří diferenciace uvnitř skupiny křesťanů. V rámci křesťanství bylo vymezeno pět agregátů podle typu křesťanské tradice: katolíci, protestanti – evangeličtí, protestanti – evangelikální, pravoslavní a ostatní denominace. Jako samostatný (jakoby šestý agregát) byl ponechán obecný zápis křesťan, který nešlo zařadit do žádné výše uvedené skupiny. Absolutní a relativní počty agregátů uvnitř křesťanství uvádí tabulka 6 a pro zpřehlednění celého dělení slouží obrázek 2.

Dělení křesťanů na katolíky, pravoslavné a protestanty je zažité a intuitivní. Protestantské křesťanství bylo rozděleno do dvou skupin – na evangelíky a evangelikály – v návaznosti na Fajfrovou (2013). Podle Vojtíška (2014) jsou kořeny, ze kterých evangelikalismus vychází, pietismus, puritánství a probuzenectví. To se na církevních společenstvích projevuje důrazem na „obrácení se“ a intenzivní prožívání víry (lat. *pietas* –

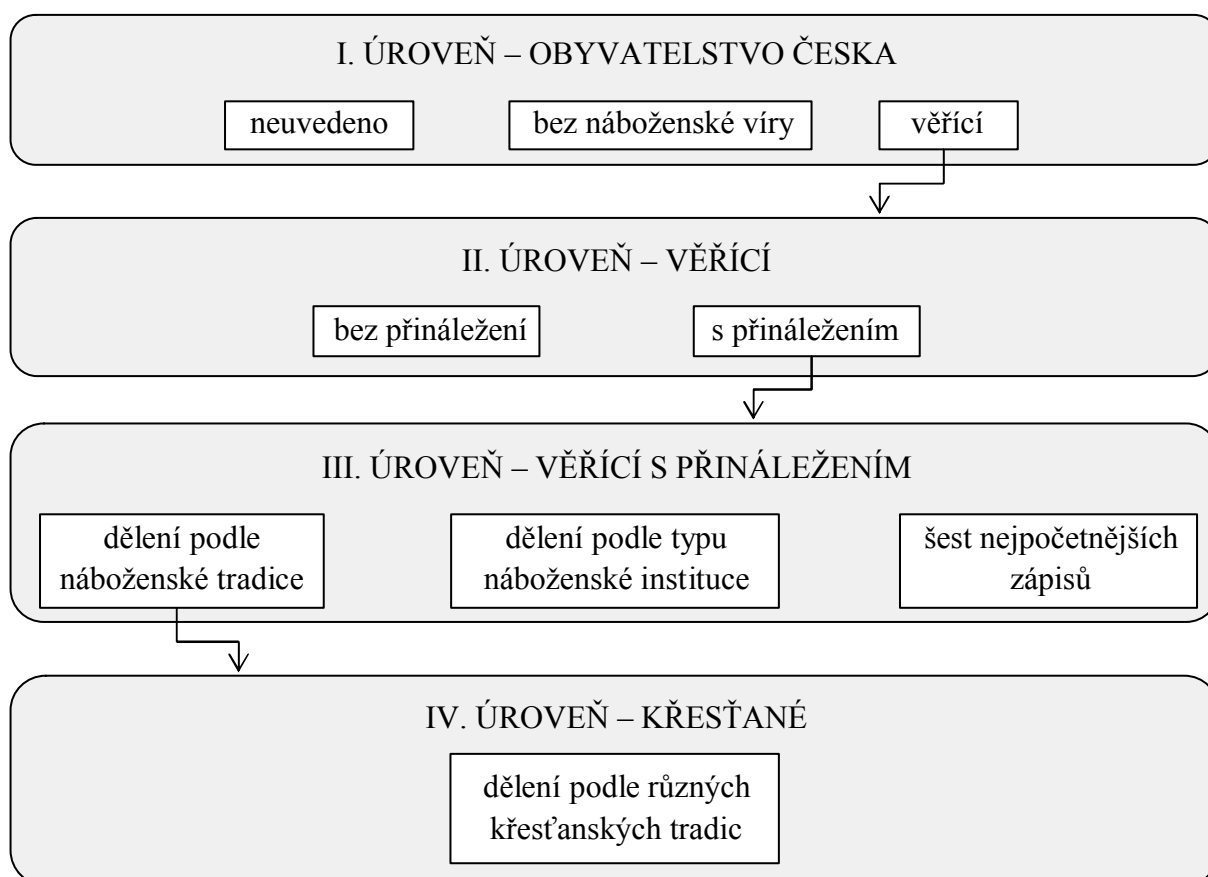
zbožnost), snahou o čistý a odříkavý život a intenzivní misijní činností každého člena. Seznam církví zařazených do jednotlivých agregátů je v přílohách 1 – 3.

Tabulka 6. Dělení křesťanství podle různých tradic.

Křesťané	1 381 062	100,00 %
katolíci	1 164 853	84,34 %
protestanti – evangeličtí	109 557	7,93 %
protestanti – evangelikální	53 131	3,85 %
pravoslavní	26 350	1,91 %
ostatní denominace	14 212	1,03 %
křesťan	12 959	0,94 %

Zdroje: SLDB 2011 a vlastní výpočty

Obrázek 2. Schéma úrovní popisu regionální diferenciace religiozity v Česku

3.3 Index koncentrace

Pro co nejpřehlednější kartografické znázornění regionální diferenciace byly použity dva způsoby. Na první a druhé úrovni je nejpřehlednější prostý podíl (věřící / bez víry / neuvedeno na celkový počet obyvatel nebo věřící s přináležením / bez přináležení na celkový počet věřících). Zatímco pro vizualizaci třetí a čtvrté úrovně byl vytvořen index koncentrace (I_K).

Tento index je standardizovaná koncentrace věřících daného agregátu v dané územní jednotce. Zapsáno vzorcem:

$$I_K = \frac{\frac{N_x^{SO\ ORP}}{N_x^{\check{C}R}}}{\frac{p^{SO\ ORP}}{p^{\check{C}R}}}$$

$N_x^{SO\ ORP}$	počet věřících dané skupiny v SO ORP
$N_x^{\check{C}R}$	počet věřících dané skupiny v Česku
$p^{SO\ ORP}$	počet osob nadřazené kategorie v SO ORP
$p^{\check{C}R}$	počet osob nadřazené kategorie v Česku

Kde čítec $\frac{N_x^{SO\ ORP}}{N_x^{\check{C}R}}$ vyjadřuje podíl osob dané kategorie v SO ORP na celkovém počtu osob patřících do dané kategorie v Česku – tedy jejich koncentraci. Čítec nabývá hodnot od 0 do 1. Nulová hodnota znamená, že v SO ORP není žádná osoba patřící do dané kategorie, zatímco hodnota rovná 1 říká, že všichni věřící dané kategorie jsou soustředěni právě v tomto jednom SO ORP. Pokud by bylo rozložení osob přináležejících k daným kategoriím zcela rovnoměrné, byl by čítec v každém SO ORP roven $\frac{1}{206}$.

Ale jednotlivé SO ORP nejsou všechny stejně veliké. Mají různý počet věřících, a hlavně věřících s přináležením. Aby se tyto rozdíly setřely, byl výše uvedený čítec standardizován.

Jmenovatel indexu koncentrace $\frac{p^{SO\ ORP}}{p^{\check{C}R}}$ vyjadřuje stejným způsobem jako čítec koncentraci osob nejbližší nadřazené skupiny – tedy buď počtu věřících s přináležením na úrovni třetí (pro agregáty podle náboženství, typu instituce a nejpočetnější zápisy), nebo křesťanů na úrovni čtvrté (pro různé křesťanské tradice).

Tento vzorec však můžeme ještě dále matematicky upravit. Můžeme převést dělení na násobení převrácenou hodnotou, dát do jednoho zlomku proměnné se stejným územním indexem a nakonec násobení opět převést na dělení.

$$I_K = \frac{\frac{N_x^{SO\ ORP}}{N_x^{\check{C}R}}}{\frac{P^{SO\ ORP}}{P^{\check{C}R}}} = \frac{N_x^{SO\ ORP}}{N_x^{\check{C}R}} * \frac{P^{\check{C}R}}{P^{SO\ ORP}} = \frac{N_x^{SO\ ORP}}{P^{SO\ ORP}} * \frac{P^{\check{C}R}}{N_x^{\check{C}R}} = \frac{\frac{N_x^{SO\ ORP}}{P^{SO\ ORP}}}{\frac{N_x^{\check{C}R}}{P^{\check{C}R}}}$$

V nové podobě je obsah indexu snáze pochopitelný. Čitatel vyjadřuje podíl věřících dané náboženské skupiny na celkovém počtu věřících s přináležením (resp. křesťanů) na území SO ORP. Jmenovatel vyjadřuje ten samý podíl v rámci celého Česka.

$$I_K = \frac{\frac{N_x^{SO\ ORP}}{P^{SO\ ORP}}}{\frac{N_x^{\check{C}R}}{P^{\check{C}R}}}$$

Celkově tedy index koncentrace ukazuje, jak se podíl věřících zkoumané náboženské skupiny na věřících s přináležením (resp. křesťanů) v SO ORP liší od celorepublikového.

Hodnoty 1 index nabývá, když je podíl dané náboženské skupiny v SO ORP stejný jako v celém Česku. Hodnoty vyšší než 1 ukazují na zvýšený podíl věřících dané skupiny, tedy na jejich zvýšenou koncentraci. Výpovědní hodnotu má i rozpětí výsledných hodnot indexu. Je-li rozpětí úzké (např. 0,9 – 1,05), tak se jedná o celoplošně rovnoměrně zastoupenou skupinu. Je-li rozpětí široké (např. 0,0 – 6,5), jedná se o skupinu výrazně nerovnoměrně rozloženou, v některých regionech zcela chybějící, v jiných regionech silně koncentrovanou.

Na mapách index koncentrace ukáže, jestli zastoupení věřících daných náboženských skupin vykazuje rovnoměrnou nebo nerovnoměrnou prostorovou diferenciaci a případné trendy. Pokud bude prostorová diferenciace dané skupiny věřících zcela rovnoměrná, bude mapa jednobarevná. Pokud bude prostorová diferenciace dané náboženské skupiny zcela náhodná, vytvoří mapa nepřehlednou mozaiku. Pokud vykazuje náboženská skupina v celorepublikovém měřítku nějaký prostorový trend, index by měl vykreslit oblasti koncentrace a dekoncentrace.

3.4 Index vývoje

Dalším ukazatelem vytvořeným pro znázornění regionální diferenciacie v období mezi roky 1991 až 2011 je index vývoje (I_V).

Mezi roky 2001 a 2011 se výrazně zvýšila vnitřní migrace obyvatel Česka. Kromě toho ČSÚ změnil prostorové ukotvení dat SLDB 2011, vztáhl je k místu obvyklého bydliště (ČSÚ 2013). Protože se tedy v některých okresech díky migraci výrazně změnil celkový počet obyvatel, byla změna počtu věřících standardizována změnou počtu obyvatel.

$$I_V^{ver} = \frac{\frac{N_{ver}^{2001}}{N_{ver}^{1991}}}{\frac{P_{obyv}^{2001}}{P_{obyv}^{1991}}} * 100$$

N_{ver}^{2001} počet věřících osob v okrese v daném roce

P_{obyv}^{2001} celkový počet obyvatel okrese v daném roce

Analogicky jako první vzorec můžeme upravit i tento. Dostaneme:

$$I_V^{ver} = \frac{\frac{N_{ver}^{2001}}{P_{obyv}^{2001}}}{\frac{N_{ver}^{1991}}{P_{obyv}^{1991}}} * 100$$

Z tohoto zápisu je zřejmé, že index vývoje ukazuje, na kolik procent původního stavu se snížil nebo zvýšil podíl věřících na obyvatelstvu daného SO ORP mezi sledovanými lety. Ukazuje tak změnu podílu věřících. Pokud by podíl věřících na celkovém počtu obyvatel okrese zůstal stejný, bude hodnota indexu 100 %. Pokud se podíl zvýší, bude index nabývat hodnot nad 100 %, pokud se podíl sníží, hodnoty indexu budou nižší než 100 %.

Stejný vzorec byl použit i pro zobrazení vývoje počtu osob bez vyznání. Pro tento účel byly sloučeny kategorie bez náboženské víry a neuvedeno (Havlíček 2014b).

$$I_V^{bez\ vyz} = \frac{\frac{N_{bez\ vyz}^{2001}}{P_{obyv}^{2001}}}{\frac{N_{bez\ vyz}^{1991}}{P_{obyv}^{1991}}} * 100$$

$N_{bez\ vyz}^{2001}$ součet osob bez náboženské víry a neuvedeno v okresu v daném roce

P_{obyv}^{2001} celkový počet obyvatel okresu v daném roce

Změna počtu obyvatel

Pro doplnění informace na mapách vývoje počtu věřících byla vložena i dílčí mapka změny celkového počtu obyvatel. Ta byla vypočtena podle následujícího vzorce.

$$změna = \frac{P_{obyv}^{2001}}{P_{obyv}^{1991}} * 100$$

P_{obyv}^{2001} celkový počet obyvatel okresu v daném roce

Výsledné číslo říká, na kolik procent původního počtu obyvatel klesl nebo se zvýšil počet obyvatel okresu. Pro výpočet vývoje mezi roky 2001 a 2011 jsou indexy letopočtů u všech vzorců náležitě obměněny.

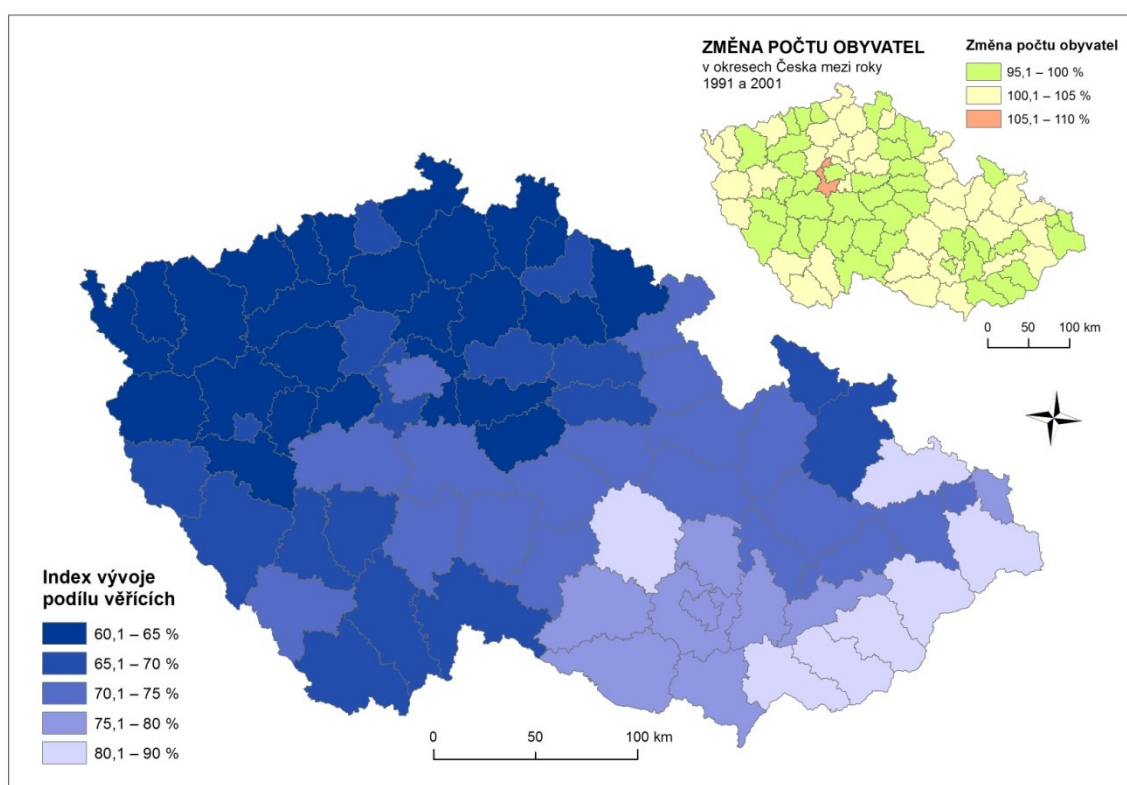
4. POPIS VÝVOJE REGIONÁLNÍ DIFERENCIACE

4.1 Vývoj počtu věřících mezi léty 1991, 2001 a 2011

Pro sledování vývoje počtu věřících byla zvolena úroveň okresů. Na podrobnější úrovni správních obvodů obcí s rozšířenou působností bude popisována regionální diferenciace v následující kapitole.

Vývoj podílu věřících v okresech mezi roky 1991 a 2001 ukazuje mapa 1.

Mapa 1. Regionální diferenciace indexu vývoje podílu věřících v okresech Česka mezi roky 1991 a 2001

Zdroje: ArcČR 500, SLDB 1991, 2001 a vlastní výpočty

Mapa ukazuje nábožensky relativně stabilní oblast jižní Moravy, zvláště při hranicích se Slovenskem a vynikají na ní Žďársko a Opavsko. Tyto oblasti mezi sledovanými lety ztratily nejméně věřících. Jasně patrný je rozdíl mezi severozápadem a jihovýchodem území.

Nejvyšší a nejnižší hodnoty jsou shrnuty v tabulce 7.

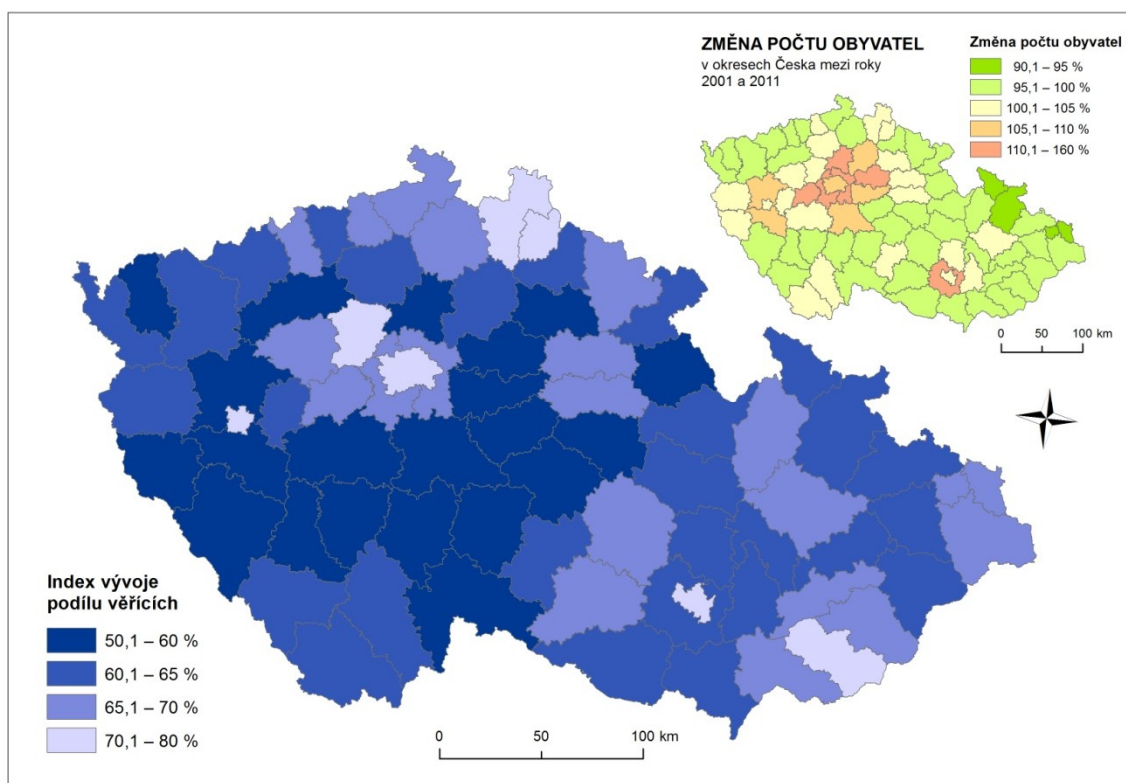
Tabulka 7. Extrémní hodnoty indexu vývoje podílu věřících mezi roky 1991 a 2001

nejvyšší hodnoty		nejnižší hodnoty	
okres	index vývoje	okres	index vývoje
Uherské Hradiště	86,72 %	Plzeň-jih	60,08 %
Opava	85,52 %	Plzeň-sever	60,42 %
Vsetín	84,69 %	Rakovník	60,59 %
Hodonín	84,46 %	Beroun	61,40 %
Frýdek-Místek	84,22 %	Litoměřice	61,58 %

Zdroj: SLDB 1991, 2001 a vlastní výpočty

Vývoj podílu věřících mezi léty 2001 a 2011 ukazuje mapa 2. Její obsah je překvapivý. Oblast nejrychlejšího snižování podílu věřících se oproti předchozí mapě posunula na jih. Okresy s extrémními hodnotami ukazuje tabulka č. 8.

Mapa 2. Regionální diferenciace indexu vývoje podílu věřících v okresech Česka mezi roky 2001 a 2011

Zdroje: ArcČR 500, SLDB 2001, 2011 a vlastní výpočty

Tabulka 8. Extrémní hodnoty indexu vývoje podílu věřících mezi roky 2001 a 2011

nejvyšší hodnoty		nejnižší hodnoty	
okres	index vývoje	okres	index vývoje
Praha	77,06%	Benešov	53,45%
Plzeň-město	76,31%	Plzeň-jih	54,64%
Jablonec nad Nisou	74,27%	Louny	54,82%
Liberec	73,87%	Strakonice	54,87%
Brno-město	72,68%	Chrudim	55,50%

Zdroje: SLDB 2001, 2011 a vlastní výpočty

Možných vysvětlení tohoto prostorového rozložení je mnoho. První a asi nejsilnější souvislost je se změnou celkového počtu obyvatel okresu. Dají se vysledovat tři trendy. První z nich je viditelný u velkých měst, zvláště Prahy, Plzně a Brna. Tyto okresy výrazně početně rostou a zároveň jim nejméně ubývá věřících. Pravděpodobně to souvisí s hojnou a pestrá nabídkou náboženských aktivit, jak tradičních církví, tak malých náboženských skupin a hnutí. Dalším možným vysvětlením je, že se do měst za prací a za studiem stěhují lidé z oblastí s vyšší mírou religiozity. Zadruhé je vidět trend, kdy okres výrazně početně roste, ale podíl věřících rychle klesá. Příkladem jsou zázemí velkých měst – Plzně a Brna – ale také některé suburbanizované okresy Středočeského kraje. Třetím trendem je, že okres celkově ztrácí obyvatelstvo, ale zastoupení věřících se snižuje jen pomalu. Tomu odpovídají okresy Moravy. Dá se předpokládat, že je to způsobeno odlivem mladých lidí za studiem a lidí v produktivním věku za prací do Čech nebo do zahraničí. V okresech pak zůstává větší podíl starších lidí, kteří se častěji hlásí k náboženské víře. To by se dalo zjistit studiem věkové struktury těchto okresů.

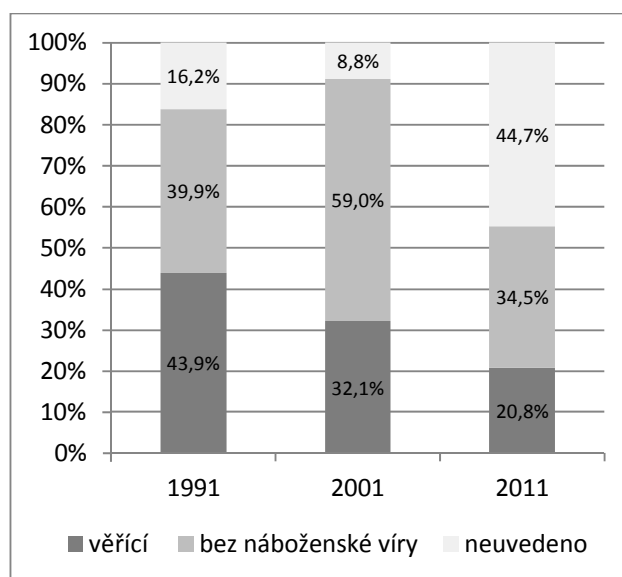
Jako jedno z dalších možných vysvětlení regionální diferenciace indexu vývoje se nabízí, že „kde nic není, tam nemá co ubývat“. To by mohlo platit pro Liberecko a Rakovnicko s dlouhodobě nízkým podílem věřících. Nabízí se zde otázka, jestli existuje nějaká nejnižší hranice religiozity, pod kterou už hodnoty nemohou klesnout, a jestli se k ní severočeské okresy již blíží?

Až doposud nebyla zmíněna nejvýraznější oblast na mapě – oblast intenzivního úbytku věřících zasahující vnitřní periferii Čech. Nápadně se shoduje s oblastmi vysokého podílu neuvedených odpovědí (viz příloha 3). Ale jaké procesy v tomto území probíhají, není zcela zřejmé. Oblast zahrnuje jak okresy, kde obyvatelstva přibývá, tak okresy, kde obyvatel ubývá.

4.2 Vývoj obyvatelstva bez vyznání

Mezi jednotlivými léty sčítání se kategorie neuvedeno a bez náboženské víry vyvíjely poměrně složitě, jak ukazuje obrázek 3. Mezi roky 1991 a 2001 se zdálo, že podíl neuvedených odpovědí se zmenšuje, zatímco lidí bez víry přibývá a bylo možno to poměrně jednoduše hodnotit jako postupující proces sekularizace. Ale sčítání roku 2011 přineslo překvapení. Na otázku po náboženské víře neodpovědělo na 45 % obyvatel a kategorie bez náboženské víry zaznamenala pokles na polovinu svého původního podílu. Tuto změnu je velice nesnadné interpretovat.

Obrázek 3. Vývoj náboženské víry v Česku v letech 1991, 2001 a 2011

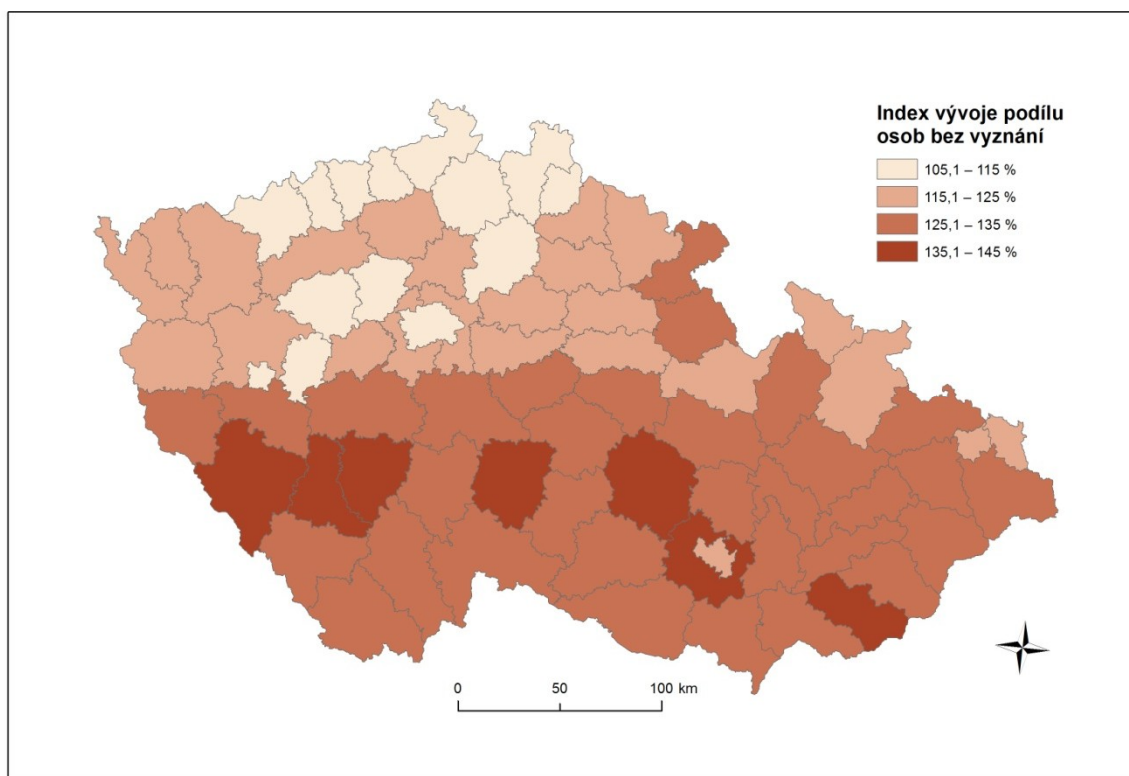
Zdroj: SLDB 1991, 2001, 2011

Hodnotíme-li postup sekularizace jen jako vývoj podílu kategorie bez náboženské víry, ukážou nám data mezi roky 2001 a 2011 téměř padesáti procentní propad. Ale to neodpovídá realitě české společnosti. Proto jsou v této práci uvažovány kategorie neuvedeno a bez náboženské víry společně. Získáme tak skupinu lidí, kteří se nepřihlásili k náboženské víře, kterou můžeme označit jako „bez vyznání“ (Havlíček 2014b). Tato skupina je doplňková ke skupině věřících, jejíž vývoj byl sledován v předcházející kapitole. Ti obyvatelé, kteří ztratili náboženskou víru, přešli do kategorie bez vyznání. Opačný případ v datech za okresy zaznamenán nebyl.

Mapa 3 zobrazuje regionální diferenciaci indexu vývoje obyvatel bez vyznání mezi roky 1991 a 2001. Tato mapa zobrazuje stejná data jako mapa 1, ale z jiné perspektivy.

Mapa 1 hodnotila snižování podílu věřících vzhledem k počtu věřících. Zde je úbytek věřícího obyvatelstva sledován vzhledem k přibývání osob skupiny bez vyznání.

Mapa 3. Regionální diferenciace indexu vývoje obyvatel bez vyznání v okresech Česka mezi SLDB 1991 a 2001

Zdroje: ArcČR 500, SLDB 1991 a 2001 a vlastní výpočty

Území Česka je zřetelně rozděleno na severní a jižní část. Zatímco v severní polovině Čech roste podíl obyvatelstva bez vyznání jen pozvolna, v jižní polovině mnohem výrazněji. Nízké hodnoty v severních Čechách (oproti předchozím mapám vývoje počtu věřících) lze vysvětlit velmi vysokým počátečním podílem obyvatelstva bez vyznání. Okresy Most, Kladno, Rakovník, Ústí nad Labem, Česká Lípa, Chomutov, Teplice a Děčín už v roce 1991 vykazovaly více než tři čtvrtinový podíl lidí bez vyznání, a tak se zde pokles počtu věřících zdá, vztažen k takto širokému základu, zanedbatelný.

Po hranici Jihočeského kraje, územím Vysočiny, Jihomoravského a Zlínského kraje, kde byl počáteční podíl obyvatelstva bez vyznání relativně nízký, se táhne pás intenzivního nárůstu podílu lidí bez vyznání. Tento pás zasahuje oblasti s vysokou mírou deklarované religiozity. Podíl obyvatel bez vyznání zde výrazně roste. Určité procento z tohoto růstu je jistě způsobeno přirozenou měnou obyvatelstva. Starší lidé, kteří častěji deklarují víru,

umírají, zatímco nově narození (nebo jejich rodiče za ně) už víru neuvedou. Ale větší část tohoto růstu může být způsobena slábnoucí pozicí Římskokatolické církve.

Dalším prvkem, kterého si lze všimnout, je, že velká města – Praha, Brno, Ostrava a Plzeň – vždy vykazují nižší hodnoty indexu vývoje, než jejich okolí. Jak se zdá, velká města koncentrují i věřící obyvatelstvo. Ale to lze interpretovat i matematickými limity indexu – u okresů s vysokým počtem obyvatel se změny vždy projeví slaběji než u okresů méně lidnatých.

Extrémní hodnoty udává tabulka 9.

Tabulka 9. Okresy s extrémními hodnotami indexu vývoje obyvatel bez vyznání mezi roky 1991 a 2001

nejvyšší hodnoty		nejnižší hodnoty	
okres	index vývoje	okres	index vývoje
Pelhřimov	143,24 %	Kladno	108,86 %
Klatovy	139,20 %	Most	109,50 %
Strakonice	138,56 %	Ústí nad Labem	110,00 %
Žďár nad Sázavou	138,42 %	Chomutov	111,24 %
Uherské Hradiště	137,96 %	Teplice	111,34 %

Zdroje: SLDB 1991, 2001 a vlastní výpočet

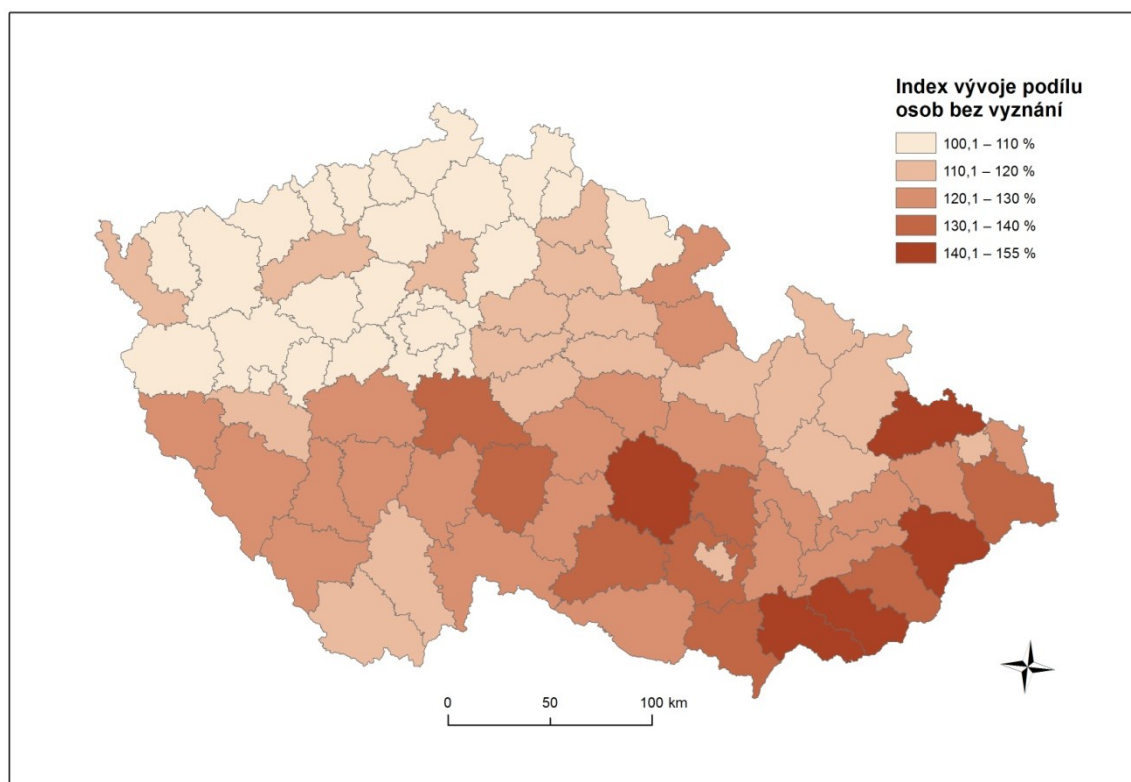
Vývoj mezi sčítáními 2001 a 2011 znázorňuje mapa č. 4. Prostorový vzorec zůstal stejný jako mezi sčítáními předchozími, ale jeho intenzita na většině území poklesla a oblast nejvyšších hodnot indexu vývoje posunula své těžiště na východ. Nyní zasahuje okresy Hodonín, Uherské Hradiště, Zlín, Vsetín, Opavsko a Žďársko. Extrémní hodnoty jsou shrnuty v tabulce 10.

Tabulka 10. Okresy s extrémními hodnotami indexu vývoje obyvatel bez vyznání mezi roky 2001 a 2011

nejvyšší hodnoty		nejnižší hodnoty	
okres	index vývoje	okres	index vývoje
Opava	152,48 %	Most	104,28 %
Uherské Hradiště	151,37 %	Jablonec nad Nisou	105,32 %
Vsetín	147,36 %	Rakovník	105,34 %
Hodonín	144,88 %	Kladno	105,45 %
Žďár nad Sázavou	141,41 %	Liberec	105,54 %

Zdroje: SLDB 2001, 2011 a vlastní výpočet

Mapa 4. Regionální diferenciace indexu vývoje obyvatel bez vyznání v okresech Česka mezi roky 2001 a 2011

Zdroje: ArcČR 500, SLDB 2001 a 2011 a vlastní výpočty

5. POPIS REGIONÁLNÍ DIFERENCIACE ČESKA PODLE VÝSLEDKŮ SLDB 2011

Při popisu regionální diferenciacie obyvatelstva podle náboženské víry bude postupováno po jednotlivých úrovních, jak byly uvedeny v kapitole o metodice. Nejprve bude znázorněna a popsána diferenciacie na úrovni obyvatelstva Česka a úroveň věřících, dále úroveň věřících s přináleženíem a nakonec křesťanů.

Mapy k této kapitole jsou vypracovány ve formátu A3 a jsou k této práci přiloženy. Formát A3 byl zvolen, protože umožnil přehledné zobrazení celé sledované úrovně najednou.

5.1 Úroveň obyvatelstva a věřících

První dvě úrovně – obyvatelstvo Česka a věřící – znázorňuje mapa 5 (příloha 5) Regionální diferenciacie obyvatelstva Česka podle náboženské víry. Zobrazena je regionální diferenciacie podílu. Podíl na celkovém počtu obyvatel (resp. věřících) byl v tomto případě zvolen, protože dílčí skupiny obyvatelstva a věřících jsou srovnatelně veliké. Na nižších úrovních, kde se velikost sledovaných skupin liší o dva až tři řády, už je použit index koncentrace.

Dílčí mapky mapy 5 zobrazují odpovědi neuvedeno, bez náboženské víry a věřící. Neuvedeno byla při SLDB 2011 nejčastější „odpověď“ na otázku po náboženské víře. Svou víru neuvedlo téměř 45 % respondentů. Rozpětí hodnot mezi SO ORP Votice (53,01 %) a Uherský Brod (32,87 %) je relativně malé – 20 procentních bodů – a spolu s výší hodnot ukazuje na celoplošně velmi silně zastoupený fenomén. Přesto lze vysledovat, sníženou míru jak v oblasti jižní Moravy, dlouhodobě vykazující vysokou religiozitu, tak v oblastech středních a severních Čech s dlouhodobě nízkou mírou religiozity. Nejvyšších hodnot dosahuje podíl neuvedených odpovědí na území jihozápadních Čech a na území vnitřní periferie na pomezí Středočeského a Jihočeského kraje.

Podíl obyvatel bez náboženské víry byl v roce 2011 34 %. Mapa ukazuje výraznou prostorovou diferenciaci mezi severozápadem a jihovýchodem území. Oblast vysokého podílu obyvatel bez víry vykresluje poměrně kompaktní region, který by se dal vymezit městy Plzeň – Sokolov – Rumburk – Frýdlant; a který výběžkem zasahuje do Pardubického a Královéhradeckého kraje. Naopak oblast nízkého podílu nevěřících je nejednotná. Nejnížší hodnoty vykazují regiony hraničící se Slovenskem – od Veselí n. Moravou až po Jablunkov – dále Hlučín a Kravaře ve Slezsku a třetí oblastí nízkého počtu nevěřících je východ Vysočiny.

Tyto oblasti jsou nápadně antagonistické k oblastem nejvyšší míry religiozity zobrazeným na dílčí mapce Věřící. Podíl věřících v Česku byl v roce 2011 téměř 21 %. Územní diferenciacie věřících má z odpovědi na náboženskou víru největší rozpětí – 50 %. Valašské Klobouky při hranici se Slovenskem mají 57,6% podíl věřících, zatímco severočeský Litvínov pouze 8,3 %.

Novinkou SLDB 2011 bylo rozlišení věřících na věřící hlásící se k nějaké církvi nebo náboženské společnosti (zkráceně věřící s přináležením) a na věřící nehlásící se k žádné církvi ani náboženské společnosti (věřící bez přináležení). Věřících s přináležením bylo v Česku 14,0 %, tj. 67,5 % věřících; věřících bez přináležení 6,8 %, tj. 32,5 % z věřících.

Regionální diferenciacie věřících s přináležením a bez přináležení je zobrazena na mapkách vpravo dole. Tyto dvě mapky jsou doplňkové. Územní rozložení věřících s přináležením vykazuje velmi podobný prostorový trend jako mapa všech věřících. Zatímco věřící bez přináležení vykazují trend přesně opačný – a shodný s prostorovou diferenciací obyvatel bez náboženské víry. Jako shrnutí k celé páté kapitole slouží tabulka 11 (příloha 4., s. 63).

Protože vypisovat několik maximálních a minimálních hodnot ke každé z dílčích mapek by bylo nepřehledné, vybrala jsem napříč celým Českem 20 SO ORP a jejich hodnoty zobrazila v tabulce 11. SO ORP byla vybrána tak, aby reprezentovala určitou oblast. Jednak jsou zobrazeny hodnoty čtyř nejlidnatějších měst (Praha, Brno, Ostrava, Plzeň), dále hodnoty čtyř SO ORP z oblastí s nejnižším podílem věřících (Kladno, Rakovník, Děčín, Ústí n. L.), čtyř SO ORP z oblastí s nejvyšším podílem věřících (Nové Město n. M., Žďár n. S., Veselí n. M., Uherské Hradiště) a čtyř SO ORP z oblastí průměrných (Krnov, Chrudim, Písek, Strakonice). K nim byla přiřazena čtyři SO ORP, která při tvorbě map vykazovala nějaké anomálie (Bílina, Rýmařov, Český Těšín, Trinec).

5.2 Úroveň věřících s přináležením

Třetí úroveň je paralelně rozdělena podle tří různých kritérií – podle náboženství, podle typu náboženské instituce a podle nejvyššího počtu věřících. Každému kritériu odpovídá jedna mapa A3. Pro zobrazení je použit index koncentrace.

Různá náboženství

Mapa 6 (příloha 6) Regionální diferenciacie indexu koncentrace různých náboženských tradic ukazuje územní rozmístění křesťanů, muslimů, židů, hinduistů a buddhistů. Zápisy

nezařaditelné k těmto náboženstvím (např. jedi, new age, scientologická církev) a kategorie Jiné z dat SLDB 2011 jsou zobrazeny na dílčí mapce Ostatní.

Začneme s mapkou zobrazující křesťanství. Světle žluté regiony ukazují na oblasti s rovnoměrnou distribucí křesťanů. To znamená, že podíl křesťanů na celkovém počtu věřících s přináležením v daném SO ORP je přibližně takový, jaký je tento podíl v celém Česku. Je-li tedy v Česku mezi věřícími s přináležením 94,3 % křesťanů, tak jsou v této mapce žluté regiony, kde podíl křesťanů na počtu věřících s přináležením dosahuje hodnot mezi 92 až 97 %. Světle červená barva zvýrazňuje SO ORP, kde je podíl křesťanů na věřících s přináležením 97 až 99 %. Druhým extrémem je SO ORP Bílina, kde je podíl křesťanů na věřících s přináležením jen 81 % (hodnota indexu koncentrace 0,86).

Křesťanství je tedy na území republiky celoplošně rovnoměrně zastoupené. Index má velmi úzké rozpětí. Přesto vykreslil oblasti slabé dekoncentrace křesťanů v severozápadních Čechách a podél celého severočeského pohraničí. A naznačil i dvě oblasti zvýšené koncentrace křesťanů, a to na pomezí Vysočiny, Pardubického a Jihomoravského kraje a v pohraničí se Slovenskem.

Prostorový trend vykazuje i mapka Ostatní. Je antagonistický k distribuci křesťanů. Ale to je vysvětlitelné velikostí agregátů. Křesťanů je 94,3 % z věřících s přináležením, ostatních 4,8 % a všechna další zobrazená náboženství (islám, judaismus, buddhismus a hinduismus) nedosahují společně ani 1 %. Druhý největší agregát tak vyjadřuje doplňkovost k územní diferenciaci křesťanů.

Mapky Islám, Judaismus, Hinduismus a Buddhismus ukazují na velmi nerovnoměrné prostorové rozmístění těchto skupin. Důležitým faktorem této nerovnoměrnosti je velmi malý počet věřících. Lze však odhalit koncentraci věřících všech těchto náboženství v Praze a jejím nejbližším okolí. A u buddhismu také zvýšenou koncentraci v severočeském pohraničí.

Různé náboženské instituce

Regionální diferenciace indexu koncentrace podle typu náboženské instituce je zobrazena na mapě 7 (příloha 7). Čtyři dílčí mapky zobrazují regionální diferenciaci věřících tradičních církví a náboženských společností, denominací a etablovaných náboženských hnutí, nových náboženských hnutí a neinstitutionalizované víry.

Na porovnání těchto čtyř dílčích mapek se ukazuje, že různé typy náboženské instituce jsou na území Česka jasně polarizovány a to antagonisticky proti tradičním náboženským institucím. Opět podél osy severozápad Čech – jihovýchod Moravy. A kolmo k této ose se od jihozápadních Čech až po severovýchod Moravy a Slezska táhne pás rovnoměrné

koncentrace tradičních církví. Jižní Morava vykazuje zvýšenou koncentraci a naproti tomu území severních Čech – na sever od Aše přes Prahu až po Broumov – je širokou oblastí dekoncentrace tradičních církví. Zvláštním zobrazeným prvkem je pás dekoncentrace tradičních církví táhnoucí se od Rakovníka až po Děčínsko. Odpovídá to SO ORP s nejvyšším podílem obyvatel bez náboženské víry a zároveň s velmi vysokým podílem věřících bez přináležení.

Denominace a etablovaná náboženská hnutí vykreslila v severních Čechách dvě oblasti vysoké koncentrace. Jsou to oblasti se silným zastoupením Církve československé husitské (viz mapa 8), která byla registrována v roce 1920¹³. Zajímavé je, že oblasti koncentrace a dekoncentrace vykazují u denominací na rozdíl od ostatních mapek polaritu sever – jih. Vysokou míru koncentrace do Prahy a nejbližšího okolí a v krušnohorském pohraničí vykazují i NNH. Neinstitucionalizovaná víra vykazuje ze zobrazených map nejzřetelnější prostorovou diferenciaci.

Nejpočetnější církve a skupiny věřících

Mapa 8 (příloha 8) Regionální diferenciacie indexu koncentrace nejpočetnějších církví a skupin věřících zobrazuje oblasti koncentrace a dekoncentrace Církve římskokatolické (Cřím), obecného zápisu katolík, Českobratrské církve evangelické (ČCE), Církve československé husitské (CČH), Pravoslavné církve v českých zemích (PraC) a zápisu jedi.

Regionální diferenciacie indexu koncentrace Církve římskokatolické ukazuje stejný prostorový vzorec jako mapka tradičních církví a náboženských společností, protože Cřím má největší počet věřících – o dva až tři řády vyšší než všechny ostatní církve – a v agregátu tradičních církví tak jasně dominuje (viz příloha 2). Dvě drobné odlišnosti – jedna na hranicích Pardubického kraje a Vysočiny, druhá v severovýchodním cípu Slezska – jsou způsobeny prostorovou distribucí věřících ČCE, kterou ukazuje mapka dole uprostřed, a dvou „regionálních“ církví – Slezské církve evangelické augsburského vyznání (8 158 věřících) a Evangelické církve augs. vyznání v České republice (6 632 věřících), které zobrazeny nejsou.

Oblasti zvýšené koncentrace obecného zápisu katolík se z velké části překrývají s oblastmi koncentrace evangelíků, pravoslavných a husitů. Je zajímavé, že obecný zápis katolík vykazuje zcela opačnou distribuci než Cřím. Nabízejí se dvě vysvětlení tohoto jevu, přičemž se nemusí navzájem vylučovat. V oblastech překrývajících se s dalšími církvemi

¹³ Data registrace církví a náboženských společností. *Ministerstvo kultury* [online]. 2007 [cit. 2015-05-29].

se lidé pravděpodobně i v běžných denních situacích musí vymezovat vůči ostatním věřícím. „Ty jsi husita. Já jsem katolík,“ nebo „ty jsi pravoslavný, ale já katolík.“ A tak se mohlo toto vžití rozlišení dostat i do dat SLDB 2011. Jako druhé možné vysvětlení se nabízí podobnost s oblastmi zvýšené koncentrace neinstitutizované víry a ostatních náboženských tradic. Věřící v těchto nábožensky velmi pluralitních regionech mohou postupně ztrácet vazby ke konkrétnímu církevnímu společenství a dávat přednost volnějšímu vymezení své víry.

Mapka ČCE ukazuje pás koncentrace evangelíků táhnoucí se od Roudnicka a Mělnicka přes Kolínsko a Chrudimsko až na Bystřicko a k Boskovicím. A výraznou koncentraci na Vsetínsku, Valašsku a Novojičínsku. Jižní Čechy a jižní Morava naopak vykazují spíše snížené zastoupení ČCE.

U CČH je dobře vidět koncentrace ve východních Čechách, ale oblast zvýšené koncentrace se táhne z Královéhradeckého kraje severem středních Čech až po Lounsko, Žatecko a Kralovicko. Přičemž vysokou koncentraci husitů mají i SO ORP Olomouc, Litovel, Mohelnice a Ostrava.

U prostorové distribuce pravoslavných je nápadná výrazná koncentrace. Interval rovnoměrné a vysoké koncentrace je mezi SO ORP zastoupen jen minimálně, zatímco SO ORP s koncentrací dvojnásobnou a vyšší vykreslují spojitou oblast přes celé severozápadní Čechy.

Snad nejzajímavějším fenoménem na této mapě, ale i v SLDB 2011 je skupina jediů. Lze se jen domnívat, do jaké míry se jedná o recesi a výstřelek lidí, kteří otázku po náboženské víře ve SLDB považují za zbytečnou nebo nepatřičnou, a do jaké míry to mohou respondenti myslet vážně¹⁴. Oblast koncentrace jediů v severním pohraničí a mezi Prahou a Rakovníkem však napovídá – jak ukazují všechny další mapy – že se jedná prostředí nábožensky roztržité a velmi pluralitní, s vysokým podílem nevěřících, vysokým podílem věřících nehlásících se k žádné církvi, sníženým podílem křesťanů a vysokou mírou neinstitutizované víry.

¹⁴ Viz: Čeští jediové: „Koncil“ jediů ve skautské klubovně. *Dingir: religionistický časopis o současné náboženské scéně* [online]. 2015, 18(2) [cit. 2015-06-24].

5.3 Úroveň křesťanů

Poslední, čtvrtou, úroveň zobrazuje mapa 9 (příloha 9) Regionální diferenciace indexu koncentrace podle typu křesťanské tradice.

Dělení církví bylo převzato z práce Fajfrové (2013) a po konzultaci s autorkou mírně upraveno. Přesto jsem si vědoma, že je toto členění do jisté míry subjektivní. Proto doporučuji k nahlédnutí výsledné rozřazení jednotlivých církví do agregátů v příloze 3.

Index koncentrace ukazuje v regionální diferenciaci katolíků polarizaci Česka na katolický jih a méně katolický sever s pásem rovnoměrného podílu katolíku táhnoucím se v rovnoběžkovém směru středem Česka. Výjimku v tomto prostorovém vzorci činí jen SO ORP Vsetín, kde je zvýšená koncentrace věřících ČCE, a SO ORP na samém severovýchodu Slezska, kde je vysoký podíl věřících Evangelické církve augsburského vyznání v ČR a Slezské církve evangelické augsburského vyznání.

Antagonistický trend vykazují evangeličtí protestanti, zahrnující mimo jiné ČCE, CČH a obecný zápis protestant / evangelík. Zajímavou oblastí je Žďársko, kde spolu sousedí oblasti velmi vysoké koncentrace a dekoncentrace evangelických protestantů. Ukazuje to na těsné sousedství regionů silně katolických a regionů s vysokým podílem evangelíků.

Mapka evangelikálních protestantů je spíše mozaikovitá, ale vykresluje širokou oblast snížené koncentrace s těžištěm na jižní Moravě a naznačuje oblast koncentrace v Libereckém a Ústeckém kraji. Zato pravoslavní vykazují vysokou míru koncentrace do severozápadních Čech. Regionální diferenciace ostatních křesťanských denominací je z většiny ovlivněna Náboženskou společností Svědkové Jehovovi. Index vykreslil oblast výrazné koncentrace podél celého severočeského pohraničí a dále ukázal jejich zvýšenou koncentraci na Rakovnicku, Kladensku a Ostravsku. Zbytek území už je spíše nesouvislý, jen pohraničí Zlínského kraje vykazuje silnou dekoncentraci. Zato obecný zápis křesťan, i když se jedná jen o 1 % z křesťanů, vykazuje polaritu ve směru západ – východ. Ale široký interval rovnoměrné koncentrace ukazuje na jejich celorepublikově relativně rovnoměrný podíl na všech křesťanech.

ZÁVĚR

Tato práce si kladla za cíl *zobrazit a popsat regionální diferenciaci věřících v Česku podle výsledků SLDB 2011 a krátce popsat porevoluční vývoj religiozity na našem území.*

K tomuto účelu byl sestrojen index koncentrace a index vývoje. Index vývoje udává změnu podílu určité kategorie na celkovém počtu obyvatel mezi sledovanými roky. Index koncentrace udává, jak se liší podíl dané náboženské skupiny na věřících s přináležením v SO ORP od celorepublikového průměru. Výhoda použití indexu koncentrace je v tom, že umožňuje přehledně zobrazit vnitřní nerovnoměrnosti zastoupení jednotlivých typů náboženských skupin uvnitř věřících s přináležením. Na mapách vykresluje oblasti s průměrným, zvýšeným a naopak se sníženým podílem určité náboženské skupiny.

Pomocí indexu vývoje věřících obyvatel a obyvatel bez vyznání byly zobrazeny změny religiozity mezi roky 1991 a 2001 a mezi roky 2001 a 2011. Index vývoje podílu věřících mezi roky 1991 a 2001 ukázal na mapě oblasti nábožensky relativně stabilní – Žďársko, Opavsko a pohraničí se Slovenskem – a oblasti výrazného snižování podílu věřících s těžištěm na severozápadě Čech. Mezi roky 2001 a 2011 se oblast snižování podílu věřících posunula na jih a těžiště přesunula na území vnitřní periferie Čech, táhnoucí se podél severní hranice Jihočeského kraje. Jako nábožensky stabilní se ukázala velká města.

Index vývoje podílu osob bez vyznání vztáhl stejné změny, jako sledoval index vývoje podílu věřících, ke skupině osob bez vyznání. Vývoj mezi roky 1991 a 2001 i mezi léty 2001 a 2011 ukazuje stejný prostorový vzorec – pás výrazných změn v religiozitě obyvatel, táhnoucí se v rovnoběžkovém směru územím Jihočeského kraje, Vysočiny a Jihomoravského kraje, kde se mírně stáčí k jihu, až do kraje Zlínského. V čase se oblast nejintenzivnějšího růstu kategorie osob bez vyznání posouvá na východ a zasahuje tak nyní okresy s dlouhodobě nejvyšším podílem věřících osob.

Pátá kapitola popisovala regionální diferenciaci religiozity obyvatel Česka podle výsledků SLDB 2011. Územní distribuce věřících, osob bez náboženské víry a neuvedených odpovědí ukázala na antagonistický prostorový vzorec věřících a nevěřících (stejně tak skupiny věřících s přináležením a bez přináležení) ve směru severozápad – jihovýchod, zatímco neuvedené odpovědi vykazovaly částečně odlišnou regionální diferenciaci – s těžištěm na jihozápadě Čech.

Pomocí indexu koncentrace byla zobrazena vnitřní struktura skupiny věřících s přináležením. Agregáty podle různých náboženských tradic ukázaly, že křesťanství je na území Česka celoplošně téměř rovnoměrně zastoupené. Další náboženství vykazovala zvýšenou koncentraci převážně ve velkých městech a na severu a severozápadě Čech. Diferenciacie podle typu náboženské instituce ukázala na jasnou polarizaci mezi severní částí Čech a jižní Moravou. V severní polovině Čech se výrazně koncentrovala neinstitutionalizovaná víra, nová i etablovaná náboženská hnutí, zatímco na jižní Moravě – s těžišti na Žďársku a Uherskobrodsku – dominovala tradiční církevní religiozita. Územní rozložení věřících nejpočetnějších církví ukázalo, že hlavním činitelem regionální diferenciacie religiozity v Česku je Římskokatolická církev.

První předpoklad, že regionální diferenciacie religiozity v Česku je nerovnoměrná, se v této práci jasně potvrdil. Regionální diferenciacie věřících s přináležením se liší jak podle typu náboženské instituce, tak podle různých náboženských a křesťanských tradic, tak i u jednotlivých církví. Podle výsledků páté kapitoly by se dalo území Česka rozdělit na čtyři oblasti:

(1.) sekularizované a silně nábožensky pluralitní území severních a severozápadních Čech (na sever od spojnice Tachov – Praha – Trutnov) s velmi nízkým podílem věřících, mezi nimiž třetinu až polovinu tvoří věřící bez přináležení, kde je snížený podíl věřících Římskokatolické církve a kde se výrazně koncentruje neinstitutionalizovaná religiozita;

(2.) tradičně věřící regiony jihovýchodních Čech a jižní Moravy se dvěma centry – Žďárskem a Uherskohradišťskem – kde je velmi silná pozice tradičních církví (především římskokatolické, ale i ČCE) a výrazně snížený podíl všech ostatních zjišťovaných kategorií;

(3.) oblast východního Slezska s vysokou mírou religiozity, ale jinou strukturou zastoupení nejpočetnějších církví;

(4.) přechodovou oblast, kde mají SO ORP náboženskou strukturu zhruba odpovídající republikovému průměru, táhnoucí se jako pás od jihozápadu Čech až po severní Moravu a Slezsko. Tato oblast by se ještě dala rozdělit na (a.) jihozápadní Čechy a (b.) oblast východních Čech, severní Moravy a Slezska. Přičemž pro jihozápadní Čechy je charakteristická spíše kompaktnost celé oblasti a velmi vysoká neochota odpovídat na otázku po náboženské víře, zatímco pro východní Čechy, severní Moravu a Slezsko je charakteristická spíše mozaikovitost náboženské scény.

Druhý předpoklad, že se bude nadále prohlubovat trend polarizace územního rozložení věřících tak, že vyšší míru religiozity budou vykazovat oblasti na jižní a střední Moravě a naopak nízkou míru oblasti v severních a severozápadních Čechách, ve výsledcích této práce jednoznačnou oporu nemá. Nelze ho popřít, ani potvrdit. Severočeské regiony sice mají dlouhodobě velice nízký podíl věřících a tento podíl se nadále snižuje, ale intenzita změn podílu věřících, zachycená indexem vývoje osob bez vyznání, v oblastech Vysočiny a jižní Moravy je daleko větší.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- ANZENBACHER, A. (1991): *Úvod do filosofie*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 303 s.
- Atlas obyvatel Slovenska* (2006). Univerzita Komenského, Bratislava, 166 s.
- ČSÚ (2013): *Atlas sčítání 2011. Podle výsledků Sčítání lidu, domů a bytů 2011*. Český statistický úřad, 49 s.
- DAVIE, G. (2009): *Výjimečný případ Evropa: Podoby víry v dnešním světě*. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno, 207 s.
- Dignitatis humanae. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Zvon, české katolické nakladatelství, Praha, 1995, s. 557 – 574.
- FAJFROVÁ, D. (2013): *Obyvatelstvo a náboženské vyznání – možnosti studia v podmínkách České republiky*. Bakalářská práce. Katedra demografie a geodemografie PřF UK, Praha, 92 s.
- FRANZEN, A. (2006): *Malé dějiny církve*. Karmelitánské nakladatelství, s.r.o., Kostelní Vydří, 397 s.
- HALÍK, T. (2006): *Prolínání světů: Ze života světových náboženství*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 279 s.
- HAMPLOVÁ, D. (2013): *Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí*. Karolinum, Praha, 151 s.
- HAMPLOVÁ, D., NEŠPOR, Z. (2009): Invisible religion in a „Non-believing“ Country: The Case of the Czech Republic. *Social Compass*, roč. 56, č. 4, s. 581 – 597.
- HAMPLOVÁ, D. (2008): Čemu Češi věří: dimenze soudobé české religiozity. *Sociologický ústav Akademie věd ČR, v. v. i.* [online]. 2015 [cit. 2015-06-23]. Dostupné z: <http://www.soc.cas.cz/publikace/cemu-cesi-veri-dimenze-soudobe-ceske-religiozity>
- HAMPLOVÁ, D. (2001): Institucionalizované a neinstitutionalizované náboženství v českém poválečném vývoji. *Soudobé dějiny*. roč. 8, č. 2 – 3, s. 294 – 311.

- HAVLÍČEK, T. (2014a): The Orthodox Church in the Czech Lands and Slovakia. In: Leustean, L. N.: *Eastern Christianity and Politics in the Twenty-First Century*. Routledge, Londýn, 831 s.
- HAVLÍČEK, T. (2014b): Development and transformation of the religious landscape in Prague after the fall of communism. *Prace geograficzne*, roč. 137, s. 51 – 67.
- HAVLÍČEK, T. (2007): Church-state relations in Chechia. *GeoJournal*, roč. 67, č. 4, s. 331 – 340.
- HAVLÍČEK, T. (2005): Czechia: secularisation of the religious landscape. In: Knippenberg, ed. *The changing religious landscape of Europe*. Het Spinhuis, Amsterdam, s. 189-200.
- HAVLÍČEK, T., HUPKOVÁ, M. (2013): Sacred Structures in the Landscape: The Case of Rural Czechia. *Scottish Geographical Journal*, roč. 129, č. 2, s. 100 – 121.
- HAVLÍČEK, T., HUPKOVÁ, M., SMRŽOVÁ, K. (2009): Changes in the geographical distribution of religious heterogeneity in Czechia during the transformation period. *AUC geographica*, roč. 44, č. 1 – 2, s. 31 – 47.
- HUNTINGTON, S. (1993): The clash of civilizations? *Foreign Affairs*, roč. 74., č. 3.
- JAN PAVEL II. (1999): *Fides et ratio*. ZVON, české katolické nakladatelství, Praha, 106 s.
- KOKAISL, P. (2009): *Geografie náboženství*. Česká zemědělská univerzita, Provozně ekonomická fakulta, Praha, 264 s.
- KONG, L. (2010): Global shifts, theoretical shifts: Changing geographies of religion. *Progress in Human Geography*, roč. 34, č. 6, s. 755 – 776.
- LUCKMANN, T. (1967): *The invisible religion: the problem of religion in modern society*. Macmillan, New York, 125 s.
- LUŽNÝ, D. (1997): *Nová náboženská hnutí*. Ústav religionistiky filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Brno, 181 s.
- MAHR, J. (2013): *Religiózní struktura obyvatel České republiky*. Bakalářská práce. Katedra geografie Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, České Budějovice, 74 s.
- MATLOVIČ, R. (1993): *Religiózna geografia*. Metodické centrum v Prešove, Prešov, 61 s.
- NEŠPOR, Z., VÁCLAVÍK, D. a kol. (2008): *Příručka sociologie náboženství*. Sociologické nakladatelství, Praha, 449 s.

- NEŠPOR, Z., LUŽNÝ, D. (2007): *Sociologie náboženství*. Portál, s. r. o., Praha, 231 s.
- Nostra aetate. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Zvon, české katolické nakladatelství, Praha, 1995, s. 545 – 555.
- OUŘEDNÍČEK, M., TEMELOVÁ, J., POSPÍŠILOVÁ, L. (2011): *Atlas sociálně prostorové diferenciace České republiky*. Univerzita Karlova v Praze, 137 s.
- RŮŽIČKOVÁ M. (2014): *Regionální diferenciace obyvatelstva České republiky podle náboženského vyznání*. Bakalářská práce. Katedra demografie a geodemografie PřF UK, Praha, 54 s.
- SKOKAN, L. (2010): *Náboženství etnicko-kulturních makroregionů: Úvod do regionální geografie náboženství*. Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Přírodovědecká fakulta, Ústí nad Labem, 93 s.
- STUMP, R. W. (2008): *The Geography of Religion: Faith, Place, and Space*. Rowman & Littlefield Publishers, Inc., New York, 423 s.
- VÁCLAVÍK, D. (2007): *Sociologie nových náboženských hnutí*. Masarykova univerzita Brno a Malvern Praha, Praha, 150 s.
- VOJTÍŠEK, Z. (2014): Evangelikalismus – protestantské křesťanství přizpůsobené situaci náboženského pluralismu. *Lidé města*, 16, č. 1, s. 23 – 66.
- WEBER, M. (1998): *Sociologie náboženství: S úvodní studií Miloše Havelky*. Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o., Praha, 367 s.

Internetové a další zdroje:

- ARCDATA PRAHA, ArcČR 500, verze 2.0a, digitální geografická databáze.
- Co se u nás studuje? *Ústav filosofie a religionistiky: Informace pro uchazeče* [online]. 2007 [cit. 2015-06-19]. Dostupné z: <http://religionistika.ff.cuni.cz/RELIGFF-6.html>
- Čeští jediové: „Koncil“ jediů ve skautské klubovně. *Dingir: religionistický časopis o současné náboženské scéně* [online]. 2015, roč. 18, č.2 [cit. 2015-06-24]. Dostupné z: http://www.dingir.cz/cislo/15/2/cesti_jediove.pdf

- Data registrace církví a náboženských společností. *Ministerstvo kultury* [online]. 2007 [cit. 2015-05-29]. Dostupné z: <http://www.mkcr.cz/cz/cirkve-a-nabozenske-spolecnosti/registrace-a-evidence/data-registrace-cirkvi-a-nabozenskych-spolecnosti-a-svazu-cirkvi-a-nabozenskych-spolecnosti-11263/>
- Dingir. *Dingir: religionistický časopis o současné náboženské scéně* [online]. 2000 [cit. 2015-06-24]. Dostupné z: <http://www.dingir.cz/index.php?co=web/coje>
- Dingir: religionistický časopis o současné náboženské scéně* [online]. 2000 [cit. 2015-06-19]. Dostupné z: <http://www.dingir.cz/index.php>
- Náboženská víra obyvatel podle výsledků sčítání lidu. *Český statistický úřad* [online]. 2014 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/nabozenska-vira-obyvatel-podle-vysledku-scitani-lidu-2011-61wegp46fl>
- Sčítací formuláře. *Český statistický úřad: Sčítání lidu, domů a bytů 2011* [online]. 2015 [cit. 2015-06-05]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/sldb/scitaci_formulare
- Sčítání lidu, domů a bytů - Plzeňský kraj - analýza výsledků - 2011: Metodické vysvětlivky. *Český statistický úřad* [online]. 2013 [cit. 2015-06-29]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20533800/32413513m.pdf/7eafca6b-2516-4a89-8b63-1e48e6907cb2?version=1.0>
- Sčítání lidu, domů a bytů - Pramenné dílo 2011: 10. Náboženská víra. *Český statistický úřad* [online]. 2014 [cit. 2015-06-25]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/25385875/19920935+2400013a10.pdf/434da0fb-613f-49a0-a556-276510dc4ab2?version=1.0>
- Večer lidí dobré vůle: Velehrad 2015. *Česká televize* [online]. 2015 [cit. 2015-06-22]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/11030936816-vecer-lidi-dobre-vule-velehrad-2015/>
- Vysvětlivky - sčítací list osob. ČSÚ. *Sčítání lidu, domů a bytů 2011* [online]. 2011 [cit. 2015-04-08]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/sldb/vysvetlivky_scitaci_list_osob
- Zveřejněna druhá encyklika papeže Františka. *Radio Vaticana: Česká sekce Vatikánského rozhlasu* [online]. 2015 [cit. 2015-06-23]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php?id=22013>

PŘÍLOHY

Seznam příloh

Příloha 1. Rozřazení církví a zápisů z dat SLDB 2011 do agregátů podle náboženské tradice.....	59
Příloha 2. Rozřazení církví a zápisů z dat SLDB 2011 do agregátů podle typu náboženské instituce.....	60
Příloha 3. Rozřazení církví a zápisů z dat SLDB 2011 do agregátů podle typu křesťanské tradice.....	61
Příloha 4. Tabulka 11. Srovnání diferenciacie obyvatelstva a indexu koncentrace podle náboženské víry ve vybraných SO ORP Česka podle výsledků SLDB 2011.....	63
Příloha 5. Mapa 5. Regionální diferenciacie obyvatelstva Česka podle náboženské víry v SO ORP podle výsledků SLDB 2011.....	příložená A3
Příloha 6. Mapa 6. Regionální diferenciacie indexu koncentrace různých náboženských tradic v SO ORP Česka podle výsledků SLDB 2011.....	příložená A3
Příloha 7. Mapa 7. Regionální diferenciacie indexu koncentrace podle typu náboženské instituce v SO ORP Česka podle výsledků SLDB 2011.....	příložená A3
Příloha 8. Mapa 8. Regionální diferenciacie indexu koncentrace nejpočetnějších církví a skupin věřících v SO ORP Česka podle výsledků SLDB 2011.....	příložená A3
Příloha 9. Mapa 9. Regionální diferenciacie indexu koncentrace podle typu křesťanské tradice v SO ORP Česka podle výsledků SLDB 2011.....	příložená A3

Příloha 1. Rozřazení církví a zápisů z dat SLDB 2011 do agregátů podle náboženské tradice

křesťanství

Anglikánská církev
Apoštolská církev
Bratrská jednota baptistů
Církev adventistů sedmého dne
Církev bratrská
Církev československá husitská
Církev Ježíše Krista Svatých posledních dnů v ČR
Církev Křesťanská společenství
Církev Nová naděje
Církev řeckokatolická
Církev římskokatolická
Církev sjednocení (moonisté)
Církev Slovo života
Církev živého Boha
Českobratrská církev evangelická
Evangelická církev augsburského vyznání v ČR
Evangelická církev metodistická
Jednota bratrská
katolická víra (katolík)
Křesťanské sbory
křesťanství
Luterská evangelická církev a. v. v ČR
Náboženská společnost českých unitářů
Náboženská společnost Svědkové Jehovovi
Novoapoštolská církev v ČR
Obec křesťanů v ČR
Pravoslavná církev v českých zemích
protestantská/evangelická víra (protestant, evangelík)
Ruská pravoslavná církev, podvorje patriarchy moskevského a celé Rusi v ČR
Slezská církev evangelická augsburského vyznání
Starokatolická církev v ČR

židovství

Federace židovských obcí v ČR
judaismus

islám

islám
Ústředí muslimských obcí

buddhismus

buddhismus
Buddhismus Diamantové cesty linie Karma Kagjü

hinduismus

Česká hinduistická náboženská společnost
hinduismus
Mezinárodní společnosti pro vědomí Krišny, Hnutí Hare Krišna

Višva Nirmala Dharma

jiné

Ateismus

esoterismus

Hnutí Grálu

Hnutí Nového věku (New Age)

Jedi

Pohanství

Scientologická církev

Jiné

Příloha 2. Rozřazení církví a zápisů z dat SLDB 2011 do agregátů podle typu náboženské instituce

tradiční církve a náboženské společnosti

Církev řeckokatolická

Církev římskokatolická

Českobratrská církev evangelická

Evangelická církev augsburského vyznání v ČR

Federace židovských obcí v ČR

Jednota bratrská

Pravoslavná církev v českých zemích

Slezská církev evangelická augsburského vyznání

Starokatolická církev v ČR

denominace a etablovaná náboženská hnutí

Apoštolská církev

Bratrská jednota baptistů

Církev adventistů sedmého dne

Církev bratrská

Církev československá husitská

Evangelická církev metodistická

Luterská evangelická církev a. v. v ČR

Církev Ježíše Krista Svatých posledních dnů v ČR

Křesťanské sbory

Náboženská společnost českých unitářů

Náboženská společnost Svědkové Jehovovi

Novoapoštolská církev v ČR

nová náboženská hnutí

Buddhismus Diamantové cesty linie Karma Kagjü

Církev Křesťanská společenství

Církev Nová naděje

Církev Slovo života

Církev živého Boha

Česká hinduistická náboženská společnost

Mezinárodní společnosti pro vědomí Krišny, Hnutí Hare Krišna

Obec křesťanů v ČR

Ruská pravoslavná církev, podvorje patriarchy moskevského a celé Rusi v ČR
Ústředí muslimských obcí
Višva Nirmala Dharma
neinstitucionalizovaná víra
Anglikánská církev
ateismus
buddhismus
Církev sjednocení (moonisté)
esoterismus
hinduismus
Hnutí Grálu
Hnutí Nového věku (New Age)
islám
jedi
judaismus
katolická víra (katolík)
křesťanství
pohanství
protestantská/evangelická víra (protestant, evangelík)
Scientologická církev
Jiné

Příloha 3. Rozřazení církví a zápisů z dat SLDB 2011 do agregátů podle typu křesťanské tradice

katolická

katolická víra (katolík)
Církev řeckokatolická
Církev římskokatolická
Starokatolická církev v ČR

protestantsko-evangelická

Anglikánská církev
Církev československá husitská
Českobratrská církev evangelická
Evangelická církev augsburského vyznání v ČR
Luterská evangelická církev a. v. v ČR
Novoapoštolská církev v ČR
protestantská/evangelická víra (protestant, evangelík)
Obec křesťanů v ČR

protestantsko-evangelikální

Apoštolská církev
Církev adventistů sedmého dne
Slezská církev evangelická augsburského vyznání
Bratrská jednota baptistů
Církev bratrská
Církev Křesťanská společenství

Křesťanské sbory

Evangelická církev metodistická

Jednota bratrská

Církev živého Boha

Církev Slovo života

Církev Nová naděje

pravoslavná

Pravoslavná církev v českých zemích

Ruská pravoslavná církev, podvorje patriarchy moskevského a celé Rusi v ČR

ostatní křesťanské denominace

Církev Ježíše Krista Svatých posledních dnů v ČR

Církev sjednocení (moonisté)

Náboženská společnost českých unitářů

Náboženská společnost Svědkové Jehovovi

ostatní

křesťanství

Příloha 4. Tabulka 11. Srovnání diferenciace obyvatelstva a indexu koncentrace podle náboženské víry ve vybraných SO ORP Česka podle výsledků SLDB 2011

ABSOLUTNÍ HODNOTY	obyvatelstvo				věřící	
	obyv. celkem	bez víry	neuvedeno	věřící celkem	věřící bez přin.	věřící s přin.
Česko	10 436 560	3 604 095	4 662 455	2 170 010	705 368	1 464 642
Praha	1 268 796	469 723	559 409	239 664	100 433	139 231
Brno	385 913	125 790	159 911	100 212	35 299	64 913
Ostrava	326 018	115 680	144 275	66 063	25 055	41 008
Plzeň	188 045	75 913	83 057	29 075	12 401	16 674
Kladno	120 058	54 831	51 832	13 395	6 139	7 256
Rakovník	54 993	25 897	23 683	5 413	2 544	2 869
Děčín	76 447	35 176	34 182	7 089	3 574	3 515
Ústí n. L.	118 228	52 304	53 982	11 942	5 881	6 061
Nové Město n. M.	19 004	3 521	7 655	7 828	1 063	6 765
Žďár n. S.	43 037	10 214	18 222	14 601	2 664	11 937
Veselí n. M.	38 104	5 807	14 431	17 866	2 721	15 145
Uherské Hradiště	89 405	18 256	33 803	37 346	7 864	29 482
Krnov	40 269	14 628	18 505	7 136	2 825	4 311
Chrudim	82 143	27 328	38 988	15 827	4 679	11 148
Písek	51 501	16 191	24 897	10 413	3 763	6 650
Strakonice	44 325	12 312	23 146	8 867	3 147	5 720
Bílina	20 265	9 139	9 414	1 712	937	775
Rýmařov	15 500	5 156	7 423	2 921	1 123	1 798
Český Těšín	25 516	5 457	9 933	10 126	1 938	8 188
Třinec	54 627	9 230	21 991	23 406	4 552	18 854
	podíl na obyvatelstvu				podíl na věřících	
Česko	100%	34,53%	44,67%	20,79%	32,51%	67,49%
Praha	100%	37,02%	44,09%	18,89%	41,91%	58,09%
Brno	100%	32,60%	41,44%	25,97%	35,22%	64,78%
Ostrava	100%	35,48%	44,25%	20,26%	37,93%	62,07%
Plzeň	100%	40,37%	44,17%	15,46%	42,65%	57,35%
Kladno	100%	45,67%	43,17%	11,16%	45,83%	54,17%
Rakovník	100%	47,09%	43,07%	9,84%	47,00%	53,00%
Děčín	100%	46,01%	44,71%	9,27%	50,42%	49,58%
Ústí n. L.	100%	44,24%	45,66%	10,10%	49,25%	50,75%
Nové Město n. M.	100%	18,53%	40,28%	41,19%	13,58%	86,42%
Žďár n. S.	100%	23,73%	42,34%	33,93%	18,25%	81,75%
Veselí n. M.	100%	15,24%	37,87%	46,89%	15,23%	84,77%
Uherské Hradiště	100%	20,42%	37,81%	41,77%	21,06%	78,94%
Krnov	100%	36,33%	45,95%	17,72%	39,59%	60,41%
Chrudim	100%	33,27%	47,46%	19,27%	29,56%	70,44%
Písek	100%	31,44%	48,34%	20,22%	36,14%	63,86%
Strakonice	100%	27,78%	52,22%	20,00%	35,49%	64,51%
Bílina	100%	45,10%	46,45%	8,45%	54,73%	45,27%
Rýmařov	100%	33,26%	47,89%	18,85%	38,45%	61,55%
Český Těšín	100%	21,39%	38,93%	39,68%	19,14%	80,86%
Třinec	100%	16,90%	40,26%	42,85%	19,45%	80,55%

ABSOLUTNÍ HODNOTY	různá náboženství					
	křesťané	islám	hinduisté	buddhisté	židé	ostatní
Česko	1 381 062	3 358	2 408	6 101	1 474	70 239
Praha	124 622	1 201	459	1 464	700	10 785
Brno	60 366	306	177	494	113	3 457
Ostrava	38 455	79	77	184	30	2 183
Plzeň	15 267	119	42	130	25	1 091
Kladno	6 360	46	39	62	18	731
Rakovník	2 601	9	6	17	2	234
Děčín	3 113	13	7	39	5	338
Ústí n. L.	5 203	47	19	52	13	727
Nové Město n. M.	6 631	2	6	3	1	122
Žďár n. S.	11 582	1	11	23	2	318
Veselí n. M.	14 848	2	2	7	2	284
Uherské Hradiště	28 602	19	16	50	4	791
Krnov	4 107	4	8	12	7	173
Chrudim	10 585	9	24	24	3	503
Písek	6 213	5	4	23	3	402
Strakonice	5 415	4	10	10	4	277
Bílina	631	1	1	10	4	128
Rýmařov	1 629	3	14	8	7	137
Český Těšín	7 984	9	7	15	1	172
Třinec	18 276	7	10	19	2	540
index koncentrace						
Česko	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Praha	0,95	3,76	2,01	2,52	5,00	1,62
Brno	0,99	2,06	1,66	1,83	1,73	1,11
Ostrava	0,99	0,84	1,14	1,08	0,73	1,11
Plzeň	0,97	3,11	1,53	1,87	1,49	1,36
Kladno	0,93	2,77	3,27	2,05	2,46	2,10
Rakovník	0,96	1,37	1,27	1,42	0,69	1,70
Děčín	0,94	1,61	1,21	2,66	1,41	2,01
Ústí n. L.	0,91	3,38	1,91	2,06	2,13	2,50
Nové Město n. M.	1,04	0,13	0,54	0,11	0,15	0,38
Žďár n. S.	1,03	0,04	0,56	0,46	0,17	0,56
Veselí n. M.	1,04	0,06	0,08	0,11	0,13	0,39
Uherské Hradiště	1,03	0,28	0,33	0,41	0,13	0,56
Krnov	1,01	0,40	1,13	0,67	1,61	0,84
Chrudim	1,01	0,35	1,31	0,52	0,27	0,94
Písek	0,99	0,33	0,37	0,83	0,45	1,26
Strakonice	1,00	0,31	1,06	0,42	0,69	1,01
Bílina	0,86	0,56	0,78	3,10	5,13	3,44
Rýmařov	0,96	0,73	4,74	1,07	3,87	1,59
Český Těšín	1,03	0,48	0,52	0,44	0,12	0,44
Třinec	1,03	0,16	0,32	0,24	0,11	0,60

ABSOLUTNÍ HODNOTY	typy náboženské instituce			
	tradiční církve	etablovaná hnutí	NNH	neinstitutio- nalizovaná víra
Česko	1 184 538	87 854	24 847	167 403
Praha	98 418	12 459	5 984	22 370
Brno	52 474	3 967	1 615	6 857
Ostrava	31 068	3 717	748	5 475
Plzeň	12 474	1 348	487	2 365
Kladno	4 789	755	267	1 445
Rakovník	1 821	439	64	545
Děčín	2 193	410	124	788
Ústí n. L.	3 778	603	184	1 496
Nové Město n. M.	6 269	72	31	393
Žďár n. S.	10 759	184	124	870
Veselí n. M.	14 234	167	62	682
Uherské Hradiště	27 255	407	255	1 565
Krnov	3 538	41	180	552
Chrudim	9 412	165	153	1 418
Písek	5 450	255	134	811
Strakonice	4 834	68	148	670
Bílina	434	60	16	265
Rýmařov	1 459	46	40	253
Český Těšín	6 312	933	55	888
Třinec	13 148	3 259	74	2 373
index koncentrace				
Česko	1,00	1,00	1,00	1,00
Praha	0,87	1,49	2,53	1,41
Brno	1,00	1,02	1,47	0,92
Ostrava	0,94	1,51	1,08	1,17
Plzeň	0,93	1,35	1,72	1,24
Kladno	0,82	1,73	2,17	1,74
Rakovník	0,78	2,55	1,31	1,66
Děčín	0,77	1,94	2,08	1,96
Ústí n. L.	0,77	1,66	1,79	2,16
Nové Město n. M.	1,15	0,18	0,27	0,51
Žďár n. S.	1,11	0,26	0,61	0,64
Veselí n. M.	1,16	0,18	0,24	0,39
Uherské Hradiště	1,14	0,23	0,51	0,46
Krnov	0,98	0,36	1,70	1,13
Chrudim	1,01	0,56	0,56	1,12
Písek	0,98	1,45	0,82	1,07
Strakonice	1,01	0,45	1,05	1,03
Bílina	0,69	1,29	1,22	2,99
Rýmařov	1,00	0,43	1,31	1,23
Český Těšín	0,95	1,90	0,40	0,95
Třinec	0,86	2,88	0,23	1,10

	šest nejpočetnějších zápisů					
ABSOLUTNÍ HODNOTY	Cřím	"katolík"	ČCE	CCH	PraC	"jedi"
Česko	1 082 463	70 777	51 858	39 229	20 533	15 055
Praha	80 158	7 719	7 175	6 314	6 770	4 396
Brno	48 405	2 295	2 076	1 746	1 173	1 004
Ostrava	29 154	2 456	830	1 744	296	464
Plzeň	10 701	859	680	521	801	312
Kladno	4 242	518	190	316	196	245
Rakovník	1 566	243	71	262	134	73
Děčín	1 921	325	158	138	69	127
Ústí n. L.	3 268	558	228	203	162	208
Nové Město n. M.	5 096	214	1 141	17	5	18
Žďár n. S.	10 225	420	467	80	28	30
Veselí n. M.	13 372	261	771	40	27	12
Uherské Hradiště	26 858	472	206	102	50	69
Krnov	3 170	274	175	69	73	39
Chrudim	7 777	762	1 046	468	53	60
Písek	5 043	322	86	226	28	50
Strakonice	4 631	288	62	53	41	45
Bílina	394	100	12	19	15	16
Rýmařov	1 387	87	31	25	8	15
Český Těšín	4 303	385	563	25	12	12
Třinec	7 210	828	348	32	28	45
	index koncentrace					
Česko	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Praha	0,78	1,15	1,46	1,69	3,47	3,07
Brno	0,80	2,00	2,57	0,72	2,30	1,78
Ostrava	0,81	1,80	1,03	1,81	1,89	1,10
Plzeň	0,74	1,42	2,22	1,60	3,70	1,25
Kladno	0,97	1,31	0,84	2,37	0,57	0,99
Rakovník	0,83	1,49	0,77	2,59	1,60	2,48
Děčín	0,88	1,95	2,57	1,23	0,08	0,86
Ústí n. L.	0,82	1,37	1,19	2,01	2,40	2,46
Nové Město n. M.	0,85	1,96	1,82	1,05	0,53	1,76
Žďár n. S.	0,99	1,29	1,02	0,88	0,78	1,19
Veselí n. M.	0,94	1,56	0,81	1,61	1,52	1,57
Uherské Hradiště	0,79	1,48	0,74	1,63	1,93	3,29
Krnov	1,14	0,82	0,34	0,26	0,21	0,48
Chrudim	1,03	1,02	1,72	0,63	0,48	0,68
Písek	1,01	1,26	0,58	0,24	2,09	0,62
Strakonice	1,09	0,96	0,45	1,16	1,14	0,08
Bílina	0,79	1,26	1,28	1,78	3,65	2,17
Rýmařov	0,82	1,18	1,42	0,90	3,08	2,60
Český Těšín	0,78	2,14	2,67	1,71	1,72	1,04
Třinec	0,93	1,73	1,10	1,38	0,61	0,85

ABSOLUTNÍ HODNOTY	různé křesťanské tradice					
	katolíci	evangelíci	evangelii- kálové	pravoslavní	ostatní křesťanské denominace	"křesťan"
Česko	1 164 853	109 557	53 131	26 350	14 212	12 959
Praha	90 722	15 415	5 621	9 384	2 031	1 449
Brno	51 213	4 282	2 364	1 458	523	526
Ostrava	31 935	3 131	1 734	355	844	456
Plzeň	11 789	1 366	748	901	282	181
Kladno	4 878	575	342	295	161	109
Rakovník	1 850	352	137	156	58	48
Děčín	2 279	334	217	89	125	69
Ústí n. L.	3 919	501	320	235	123	105
Nové Město n. M.	5 333	1 198	58	8	14	20
Žďár n. S.	10 676	600	150	32	40	84
Veselí n. M.	13 679	886	137	30	35	81
Uherské Hradiště	27 439	364	394	67	94	244
Krnov	3 472	295	137	79	64	60
Chrudim	8 589	1 617	227	56	43	53
Písek	5 410	338	312	42	41	70
Strakonice	4 950	136	118	52	78	81
Bílina	503	36	35	16	17	24
Rýmařov	1 495	70	25	10	12	17
Český Těšín	4 749	1 652	1 373	15	163	32
Třinec	8 110	4 895	4 956	35	244	36
index koncentrace						
Česko	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Praha	0,86	1,56	1,17	3,95	1,58	1,24
Brno	1,01	0,89	1,02	1,27	0,84	0,93
Ostrava	0,98	1,03	1,17	0,48	2,13	1,26
Plzeň	0,92	1,13	1,27	3,09	1,79	1,26
Kladno	0,91	1,14	1,40	2,43	2,46	1,83
Rakovník	0,84	1,71	1,37	3,14	2,17	1,97
Děčín	0,87	1,35	1,81	1,50	3,90	2,36
Ústí n. L.	0,89	1,21	1,60	2,37	2,30	2,15
Nové Město n. M.	0,95	2,28	0,23	0,06	0,21	0,32
Žďár n. S.	1,09	0,65	0,34	0,14	0,34	0,77
Veselí n. M.	1,09	0,75	0,24	0,11	0,23	0,58
Uherské Hradiště	1,14	0,16	0,36	0,12	0,32	0,91
Krnov	1,00	0,91	0,87	1,01	1,51	1,56
Chrudim	0,96	1,93	0,56	0,28	0,39	0,53
Písek	1,03	0,69	1,31	0,35	0,64	1,20
Strakonice	1,08	0,32	0,57	0,50	1,40	1,59
Bílina	0,95	0,72	1,44	1,33	2,62	4,05
Rýmařov	1,09	0,54	0,40	0,32	0,72	1,11
Český Těšín	0,71	2,61	4,47	0,10	1,98	0,43
Třinec	0,53	3,38	7,05	0,10	1,30	0,21

Zdroje: SLDB 2011 a vlastní výpočty